Tweede Kamer, Wapenexportbeleid

VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT
Concept

De vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken hebben op 18 november 2026 overleg gevoerd met de heer Berendsen, minister van Buitenlandse Zaken, en de heer Sjoerdsma, minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, over:

- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 30 oktober 2026 inzake het Nederlandse exportcontrolebeleid in 2025 (22054, nr. 494);**
- **de brief van de staatssecretaris Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp d.d. 3 november 2025 inzake afgifte vergunning voor export militair materieel naar Indonesië (22054, nr. 467);**
- **de brief van de staatssecretaris Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp d.d. 3 november 2025 inzake afgifte vergunning voor export militair materieel naar Zuid-Korea (22054, nr. 468);**
- **de brief van de staatssecretaris Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp d.d. 14 november 2025 inzake wapenexportcontrole Israël - herbeoordeling uit- en doorvoer van F-35-onderdelen (22054, nr. 469);**
- **de brief van de staatssecretaris Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp d.d. 6 oktober 2025 inzake uitspraak van de Hoge Raad der Nederlanden over de uit- en doorvoer van F-35-onderdelen vanuit Nederland naar Israël (22054, nr. 466);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 23 maart 2026 inzake afgifte vergunning export militair materieel Oekraïne (22054, nr. 481);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 12 maart 2026 inzake afgifte vergunningen voor export militair materieel naar Oekraïne (22054, nr. 480);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 8 april 2026 inzake afgifte vergunning voor export militair materieel naar Indonesië (22054, nr. 482);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 30 juni 2026 inzake afgifte militair materieel Oekraïne (22054, nr. 485);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 2 juni 2026 inzake kabinetsreactie op reactie van Stop Wapenhandel c.s. over versimpeling van richtlijn intra-EU-overdracht van militaire goederen (22054, nr. 483);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 3 juli 2026 inzake afgifte vergunning voor export militair materieel naar Jordanië (22054, nr. 487);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 3 juli 2026 inzake afgifte vergunning voor export militair materieel naar Indonesië (22054, nr. 488);**

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 13 juli 2026 inzake afgifte vergunning voor export militair materieel naar Marokko (22054, nr. 489);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 19 augustus 2026 inzake afgifte vergunning voor export militair materieel naar Vietnam (22054, nr. 490);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 20 augustus 2026 inzake wapenexport Singapore - radarsystemen (22054, nr. 491);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 5 oktober 2026 inzake afgifte militair materieel Oekraïne (22054, nr. 493).**

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
Den Hollander

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Klaver

De griffier van de vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
Van der Leeden

Voorzitter: Kröger
Griffier: Prenger

Aanwezig zijn zes leden der Kamer, te weten: Bamenga, Dobbe, Kröger, Lohman, Maes en De Roon,

en de heer Berendsen, minister van Buitenlandse Zaken, en de heer Sjoerdsma, minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Aanvang 10.02 uur.

De **voorzitter**:
Ik open deze vergadering van de vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. We hebben vandaag het debat over het wapenexportbeleid. Ik heet de leden van de commissie welkom: mevrouw Dobbe van de SP, mevrouw Maes van de VVD, de heer Lohman van het CDA en de heer Bamenga van D66. Er zijn ook maar liefst twee bewindspersonen aanwezig, namelijk de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de minister van Buitenlandse Zaken.

In de convocatie stond dat we vier minuten spreektijd zouden hebben, maar dat blijkt aan de krappe kant gerekend te zijn. Als er dus leden zijn die iets ruimer willen spreken, dan kan dat. Ik ga daar niet streng op voorzitten. Voor de rest stel ik voor om gewoon te beginnen met het hanteren van vier interrupties. Ik geef graag mevrouw Dobbe het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

woord als eerste spreker.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Dank u wel. Dan kan ik langzaam spreken, begrijp ik! Dat is fijn.

Voorzitter. Er is op dit moment een gigantische bewapening aan de gang. Er worden enorme investeringen gedaan in de wapenindustrie. Daarom is het ontzettend belangrijk dat we extra alert zijn op waar al deze wapens terechtkomen. De rapportage over wapenexport kwam vorig jaar in juni. Dat vonden wij toen al laat, herinner ik me. Waarom kwam die informatie dit jaar pas in oktober? Dat zou mijn eerste vraag zijn. Het helpt ons namelijk wel bij de controle als die informatie er gewoon tijdig is.

Dan over Sudan. De fact-finding mission en vele anderen zeggen dat de Emiraten de RSF in Sudan steunen en dat de RSF met die steun de meest vreselijke oorlogsmisdaden begaan. Toch exporteert Nederland voor 2,1 miljoen euro aan militaire goederen naar de Emiraten. Ik wil graag weten hoe dat zit. Ik wil weten hoe de wapenexportcriteria bij deze export naar de Emiraten zijn gewogen. Hoe kan de conclusie zijn dat er geen risico bestaat op het gebruik van deze militaire goederen bij mensenrechtenschendingen in Sudan? Ik begrijp dat oprecht niet.

Hetzelfde geldt voor de wapenexport voor 2,9 miljoen euro richting Israël, die naar Egypte voor 70 miljoen euro en die naar Saudi-Arabië voor 2,7 miljoen euro. Hoe zijn de criteria van wapenexport hier toegepast? Hoe is het risico op bijvoorbeeld mensenrechtenschendingen gewogen? Ik ken de acht criteria al, ik heb de rapporten gelezen en we hebben ook de technische briefing gehad. Ik hoef dus geen uitleg over de criteria, maar ik wil echt weten hoe deze criteria zijn gewogen en hoe er tot de conclusie is gekomen dat er geen risico op mensenrechtenschendingen is en dat deze export kan plaatsvinden.

We begrijpen dat er wapenexport nodig is naar Oekraïne. Die is namelijk nodig voor de verdediging tegen Rusland. Ik heb daar dus geen vragen over. Maar we hebben wel de plicht om kritisch te kijken of dat goed gaat. Oekraïne exporteert zelf ook wapens, maar diens wapenexportbeleid is absoluut niet vergelijkbaar met dat van Europa of Nederland. Daarom is mijn vraag aan het kabinet of het bereid is om hierover in Europa met Oekraïne te spreken om te zorgen dat zij exportcriteria gaan hanteren die vergelijkbaar zijn met de Europese wapenexportcriteria. Dat zit het gebruik van wapens in de verdediging tegen Rusland absoluut niet in de weg, want dit gaat voor Oekraïne over wapenexport en niet over het gebruik van wapens tegen Rusland. Het zou dus moeten kunnen zonder dat het hen in de weg zit. Daarom stel ik er een vraag over.

We hebben ook eerder vragen gesteld over Nederlandse aanvalsgeweren die naar het Russisch Vrijwilligerskorps bleken te zijn gegaan. Wat heeft Nederland met die berichtgeving en signalen gedaan? Welke afspraken zijn er met Oekraïne gemaakt om dit te voorkomen?

We lezen ook dat genderspecifiek geweld is opgenomen als toetsingscriterium bij het gemeenschappelijke EU-gemeenschappelijk standpunt en bij het ATT. Hoe wordt dit toegepast, bijvoorbeeld als het gaat om de toetsing van het leveren van wapens aan de Verenigde Arabische Emiraten? Zij steunen namelijk de RSF, die op grote schaal wapens gebruiken om seksueel geweld te plegen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter. Dan het Verdrag van Aken. Volgens dit kabinet zijn de toetsingscriteria voor het risico op mensenrechtenschendingen, bijdrage aan oorlog of instabiliteit in de regio, niet onderhandelbaar. Daarom hebben we die criteria. Zelfs de nationale veiligheid en de veiligheid van bondgenoten zijn als criterium daaraan ondergeschikt. Toch is de reden om aan te sluiten bij het Verdrag van Aken een hele andere. Dat is namelijk vooral dat de wapenindustrie dat wil. Daarmee wordt het risico op mensenrechtenschendingen ineens ondergeschikt aan het belang van de wapenindustrie. Hoe is het toetreden tot het Verdrag van Aken dan te rijmen met de stelling dat de huidige toetsingscriteria leidend zijn?

Voorzitter. Het Nederlandse wapenbedrijf AIA gaat wapens produceren met een Israëlisch wapenbedrijf. We lezen dat die wapens zijn geboren in Israëls complexe gevechtsrealiteit. Er is dus een grote kans dat ze zijn getest op Palestijnen. Die wapens zijn bedoeld voor export. Hoe wordt de export van deze wapens, die zijn geboren uit mensenrechtenschendingen, dan getoetst? Hoe kan het zijn dat er nog steeds zo makkelijk kan worden samengewerkt met een Israëlisch wapenbedrijf en dat dat wapenbedrijf kan zeggen "ik ga me niet bezighouden met politiek" en dat dat dan het antwoord is?

Voorzitter. Ik heb ook een goedgekeurde order gezien, met een waarde van 4,3 miljard euro, van 14 april 2026. Die staat niet in de rapportage over 2025, want die is van dit jaar. Ik heb wel vragen over wat deze order precies is, want het gaat over heel veel geld. Gaat het bijvoorbeeld om onderdelen van de F-35 voor Israël? Gaat het om wapens die mogelijk richting Iran gaan? Gaat het om wapens die voor illegale oorlogen kunnen worden gebruikt? Waar is deze order dus voor? Dat is mijn vraag.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik zie geen interrupties, dus ik geef graag het woord aan mevrouw Maes.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Dank u, voorzitter. Goed dat we dit debat jaarlijks voeren, want het blijft een thema waar veel kanten aan zitten en waarbij zorgvuldigheid geboden is. Laten we vooropstellen dat er wat mijn fractie betreft geen zorgen bestaan over de zorgvuldigheid waarmee de minister de toetsing uitvoert. Als ik zie hoe goed wij als Kamer geïnformeerd worden over wapenexport, denk ik dat we de minister echt een compliment mogen maken. Over elke vergunningafgifte worden we geïnformeerd, dankzij de SP vanaf een bedrag van 2 miljoen euro. In de stukken lazen we dat Nederland hierin uniek is.

Waar ik wel kritisch op ben, is de snelheid waarmee vergunningen worden afgegeven. De afgesproken termijn is acht weken, maar een halfjaar is eerder regel dan uitzondering. Dat vindt mijn fractie zeer onwenselijk. Mijn vraag aan de minister is daarom: wat gaat hij doen om te zorgen dat de termijn van acht weken voortaan wordt gehaald? Om concurrerend te zijn is dit essentieel. Zoals gezegd hoeft dit niets af te doen aan de zorgvuldigheid, want die is prima op orde.

Dan de wens, die breed leeft in het parlement, om als EU onafhankelijker te worden van de Verenigde Staten op het gebied van defensie. Daarvoor is onze Europese defensie-

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

industrie keihard nodig. Sterker nog, als we onze bedrijven geen of te weinig ruimte geven om te exporteren, dan lukt het de industrie niet om overeind te blijven en komt er van die onafhankelijkheid niets terecht. Graag een reactie van het kabinet. Ik heb vorige maand met de heer Bamenga een motie ingediend, dus ik ben erg benieuwd wat de minister, die hier ook over gaat, daarover te zeggen heeft.

Er zijn tal van bedrijven in Nederland die strategische goederen produceren. Het gaat om mkb-bedrijven, defensiestart-ups, familiebedrijven en multinationals met een lange historie in Nederland. Die bedrijven maken hoogtechnologische producten of onderdelen waar de Nederlandse economie in algemene zin baat bij heeft. Die technologie is namelijk toekomstbestendig en levert kwalitatief goede werkgelegenheid op. Sommige van die bedrijven leiden zelf hun personeel op, zoals GKN Fokker, waar ik vorige maand ben geweest. Als het dualusegoederen betreft, kunnen die ook in ander producten gebruikt worden dan alleen in wapensystemen. Wat mijn fractie betreft moeten we dit soort bedrijven dus koesteren. Wat doet de minister om te zorgen dat het voortbestaan van dit soort bedrijven in Nederland verzekerd is?

Voor mijn partij is dit debat over wapenexport dus geen ethisch vraagstuk, maar een vraagstuk waar we met realisme naar moeten kijken. Zonder export krijgt de industrie het heel moeilijk. Landen om ons heen, zoals Frankrijk en Zweden, die veel strategische goederen produceren en exporteren, zijn in deze context naast samenwerkingspartners ook concurrenten. Alles wat we kunnen doen om ons Nederlandse bedrijfsleven te helpen, moeten we doen. Een iets minder strikte toepassing van de acht criteria kan daarbij helpen en meedoen met het Verdrag van Aken ook. Voor de helderheid: ik wil daarmee niet zeggen dat wij alle criteria die gaan over mensenrechten of de situatie in de regio moeten negeren, maar wel dat we concurrerend moeten kunnen zijn. Waar ziet het kabinet mogelijkheden om de Nederlandse toetsing te versnellen en te versoepelen?

Dan zou ik graag nog stilstaan bij Oekraïne, het land waarnaar de laatste jaren veel strategische goederen geëxporteerd worden. Dat is terecht, want dat land vecht al bijna vijf jaar voor onze vrijheid. Vorige week las ik in de krant een verhaal over een Oekraïens bedrijf dat bezig is een eigen Patriotsysteem te ontwikkelen. De ontwikkeling van zo'n systeem duurt jaren. Het Oekraïense bedrijf zou er graag een Europees project van maken en heeft inmiddels een aantal samenwerkingspartners in Europa gevonden. Ze zijn anderhalf jaar op weg, maar zoals gezegd zijn dit langjarige projecten. Om dat project te laten slagen, is het nodig dat de bureaucratie wordt doorbroken, zoals de CEO van het bedrijf zei in de Volkskrant. Ik denk dat dat waar is. Ik zou de minister graag willen vragen hoe hij daarnaar kijkt. Ziet hij mogelijkheden om de bureaucratie te verminderen om dit soort ontwikkelingen mogelijk te maken, en waar denkt hij dan aan? En zou de minister willen overwegen om de wapenexport aan Oekraïne te behandelen alsof het een EU-lidstaat is? Dit komt zowel de bureaucratie ten goede als dat het de positie van Oekraïne versterkt. Voor mijn partij zijn beide essentieel.

Ik dank u, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik zie een interruptie van mevrouw Dobbe.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Ik wou bijna zeggen: wat zegt de VVD nou?! Er is op dit moment een enorme

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

wapenproductie in de wereld. We zien een gigantische militarisering. De wereld wordt overspoeld met wapens, echt overspoeld met wapens. Wapenbedrijven maken miljarden, miljarden winst en keren dat uit aan aandeelhouders. Maar dan zegt de VVD niet: we moeten heel goed kijken naar waar die wapens terechtkomen; daar moeten we heel goed op letten, want anders komen ze in handen van de verkeerde regimes en worden er mensenrechtenschendingen mee begaan. In plaats daarvan zegt de VVD: misschien moeten we, in het belang van het Nederlandse bedrijfsleven, maar iets minder strikt op criteria toetsen, dus ook voor wat betreft mensenrechten. Is het nu echt zo dat de VVD de belangen van de wapenindustrie op die manier boven mensenrechten stelt? Is dat wat de VVD nu net heeft gezegd?

Mevrouw **Maes** (VVD):
Wat de VVD heeft gezegd, is dat wij het heel belangrijk vinden dat de industrie overeind kan blijven. Dat lukt alleen maar als je ook concurrerend bent in Europa. We hebben natuurlijk die technische briefing gehad en een rondetafelgesprek. Mij is daaruit bijgebleven dat wij dat als Nederland heel goed doen, waarover ik ook opmerkingen heb gemaakt. Ik vind ook echt dat dat goed is. Die criteria zijn voor de VVD ook echt heilig. Maar ik denk ook dat we daar best een klein beetje soepeler in kunnen zijn. Dan doel ik niet op het toepassen van de criteria. Ik bedoel vooral dat we moeten kijken hoe we daar met wat minder bureaucratie op een wat snellere manier besluiten over kunnen nemen.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Maar nu breekt m'n klomp. "Dat de industrie overeind kan blijven"? Het is een miljardenindustrie! Het is geen armoedige maatschappelijke organisatie die afhankelijk is van subsidies van de overheid of zo. Nee, het is een supercommerciële miljardenindustrie waarin aandeelhouders stinkend en stinkend rijk worden van wapens. Die hebben geen steun van ons nodig, maar controle. De VVD zegt: om die miljardenindustrie overeind te houden, zijn criteria zoals mensenrechten heilig, maar toch niet zo heilig, dus eigenlijk moeten we daar soepeler mee kunnen omgaan, om die industrie overeind te houden. Maar wat bedoelt de VVD daar dan mee? Het kan toch niet allebei waar zijn?

Mevrouw **Maes** (VVD):
Dank voor deze vraag. Mevrouw Dobbe en ik gaan het nooit eens worden, zeg ik tegen de voorzitter, en dat hoeft ook helemaal niet. Het hele mooie van het systeem van de criteria zoals we dat in Nederland hebben, is dat die vier criteria, die ook over de mensenrechten en de positie in de regio gaan, echt heilig zijn. Als daarbij blijkt dat er een schending plaatsvindt, dan exporteren we sowieso niet. Daarnaast hebben we nog vier andere criteria. Wat mij en mijn fractie betreft is dat gewoon een heel goed systeem.

Het gaat mij om het volgende. Als je het hebt over een onafhankelijke positie van Europa in de wereld, bijvoorbeeld zodat wij in Europa voor wat betreft onze wapenindustrie onafhankelijker van de Verenigde Staten kunnen worden, dan zul je iets moeten doen om onze eigen industrie overeind te houden. Natuurlijk is dat belangrijk.

Het verbaast mij eerlijk gezegd ... Mevrouw Dobbe maakt er nu echt een tegenstelling van en ik denk dat het dat ook is, maar ik denk dat het ook goed is voor mevrouw Dobbe als zij zich er bewust van is dat er zelfverdediging in het spel is voor een aantal landen, onder andere de landen die zij noemde. Maar we moeten ook heel goed kijken hoe we onze eigen positie in de wereld goed houden. Dan gaat het ook over werkgelegenheid;

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

dat lijkt me toch een onderwerp waar mevrouw Dobbe ook enig belang bij heeft. Dat is precies waarom ik mijn betoog heb gehouden zoals ik het heb gehouden.

De **voorzitter**:
Ik zou de heer Bamenga heel graag heel even het voorzitterschap willen geven, zodat ik ook een interruptie kan plegen.

Voorzitter: Bamenga

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik geef het woord aan mevrouw Kröger voor haar eerste interruptie.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Ook ik ben echt even aan het zoeken naar wat de VVD hier nou precies zegt en welke consequenties dat heeft. Ik ga de vraag anders stellen. Op het moment dat het doel is dat wij als Europa onze eigen defensie op orde kunnen hebben, waarvoor we ook wapenindustrie nodig hebben, dan kan het toch nooit zo zijn dat wij omdat wij intern, binnen Europa, tussen landen concurreren, de criteria afzwakken waarmee we eigenlijk juist de internationale rechtsorde in stand houden die ook weer cruciaal is voor onze stabiliteit en veiligheid? De interne concurrentie met Duitsland en Zweden die mevrouw Maes noemde, kan toch nooit een argument zijn om onze criteria op mensenrechten af te zwakken?

Mevrouw **Maes** (VVD):
Mevrouw Kröger vraagt mij of de interne concurrentie nooit een reden kan zijn om onze criteria af te zwakken, maar dat heb ik natuurlijk ook helemaal niet gesuggereerd. Het enige wat ik gesuggereerd heb is dat het belangrijk is om te kijken hoe je minder bureaucratie kan hebben, hoe je sneller een besluit kan nemen en hoe je meer geharmoniseerd in Europa te werk kan gaan. Mevrouw Kröger kan het volgens mij niet met mij oneens zijn dat als Frankrijk binnen acht weken een besluit kan nemen, het gek is dat wij als Nederland dat niet kunnen.

De **voorzitter**:
Nog een vervolgvraag van mevrouw Kröger.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Mevrouw Maes had het wel degelijk over het soepeler hanteren van criteria. Dat is natuurlijk even het stukje waar de SP en wij op aanslaan: het soepeler hanteren van criteria. Ik zou hopen dat we in Europa veel meer samen gaan werken en dat bedrijven en industrieën in Europa samen gaan werken. Maar het kan toch niet zo zijn dat we vanuit interne concurrentiezucht met andere Europese partners de criteria die ons internationaal veilig moeten houden, soepeler gaan hanteren? Daar gaat dit immers over. Dat is toch totaal … Nou ja, ik zou denken: dat is geopolitiek gezien behoorlijk dom.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Dank voor deze vraag wederom. Kijk, mij gaat het erom — dat heb ik nu al een aantal malen gezegd — dat wij proberen om concurrerend te zijn. Concurrerend wil ook zeggen dat je ook kijkt naar hoe andere Europese landen dat doen. We hebben een prachtig systeem. Ik heb daar niet voor niks mijn complimenten over uitgesproken. Dat systeem

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

moeten wij ook echt behouden. Maar als blijkt dat een Frankrijk of een Zweden of een Duitsland die criteria anders hanteert dan wij, lijkt mij dat wel een gesprek waard in Europa.

De **voorzitter**:
Oké. Ik zie verder geen … Ja, ik zie ik toch wel een vervolgvraag van mevrouw Kröger.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Het lijkt mij inderdaad zeker een gesprek waard, namelijk om te zorgen dat Frankrijk of Duitsland of Zweden het gaat doen met de zorg en de zorgvuldigheid waarmee in ieder geval mevrouw Maes vindt dat wij het als Nederland doen. We moeten toch niet in een soort race to the bottom komen vanwege interne concurrentie met onze bondgenoten binnen Europa? Dat is toch een hele bizarre logica? Ik kan er niet bij. Eigenlijk is mijn vraag de volgende. Als we gewoon een concreet voorbeeld nemen, waarin zou mevrouw Maes dan willen zien dat we soepeler zijn? Waar zit die soepelheid dan in? Zit die erin dat we zeggen: "nou ja, god, het kan inderdaad misschien terechtkomen op het slagveld in Sudan, maar ja, nu moeten we even soepel zijn"? Waar wil de VVD soepel in zijn?

Mevrouw **Maes** (VVD):
Ik sla ook een beetje aan op wat u zegt over de race to the bottom. Dit is iets wat heel vaak wordt genoemd als het gaat over hoe in Europa zaken geharmoniseerd worden. Dan wordt altijd gedaan alsof Nederland met een race to the bottom bezig is. Maar mijn punt is juist dat wij als Nederland dit ontzettend goed doen. Mijn punt is juist dat wij die vier criteria die bovenaan staan, juist heel erg scherp in de gaten houden. Dat moet ook absoluut zo blijven. Daar zit ook dat risico in dat je niet naar landen gaat exporteren zoals een Sudan, of naar de VAE, mocht het in Sudan gebruikt kunnen worden. Daar zit de kern. Mijn andere punt — dat herhaal ik nog maar een keer — is dat het goed zou zijn als je kijkt naar hoe je de bureaucratisering kan verminderen. Het kan geen verrassing zijn dat mijn partij dat een belangrijk punt vindt. Ook moeten we kijken hoe we misschien iets soepeler kunnen zijn, zodat de snelheid toeneemt.

De **voorzitter**:
Kan ik het voorzitterschap weer overdragen? Dat is het geval. Ik draag het bij dezen over aan mevrouw Kröger.

Voorzitter: Kröger

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan kijk ik rond of er nog andere mensen zijn die interrupties willen plegen. Nee. Dan geef ik graag het woord aan de heer Lohman.

De heer **Lohman** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Wie een pakketje online bestelt, kan vaak precies zien waar dat pakketje zich op elk moment bevindt: live track and trace. Bij een Nederlandse sensor die via een buitenlandse fabrikant in een wapensysteem terechtkomt, is dat een stuk lastiger. Ik neem u mee op een track-and-tracereis van een Nederlandse sensor. Nederland levert naast sensors kennis, elektronica en andere onderdelen die in buitenlandse wapensystemen terechtkomen. Het staat buiten kijf dat onrust in de wereld Europa noopt te investeren in zijn defensie-industrie. Tegelijkertijd willen we voorkomen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

in letterlijke zin onderdeel te worden van onrechtvaardige oorlogen die worden gevoerd of onrechtvaardig geweld tegen burgers. Wapenexportbeleid gaat over de balans in deze afweging. In dat licht beziet het CDA de toetreding van Nederland tot het Verdrag van Aken.

De in Nederland geproduceerde sensor belandt via een buitenlandse, vaak Europese, fabrikant in een defensiesysteem. Kan de minister inzichtelijk maken hoe vaak de controle na levering heeft geleid tot de ontdekking van ongewenst eindgebruik of doorlevering? Welke maatregelen zijn daarop genomen? Kan de minister vóór toetreding tot het Verdrag van Aken concreet vastleggen welke informatie Nederland van partners ontvangt over vermoedelijk misbruik van Nederlandse componenten en binnen welke termijn de Kamer over ernstige gevallen en de genomen maatregelen kan worden geïnformeerd?

Vervolgens bereikt de sensor de uiteindelijke gebruiker. Infraroodtechnologie kan worden ingezet in een brandmelder, maar ook voor beeldherkenning om doelwitten op te sporen. Voor bedrijven moet het volkomen helder zijn wat zij hierover moeten onderzoeken en bij welke eventuele misstanden ze zich bij de overheid moeten melden. Waar ziet de minister in de huidige uitvoering tekortkomingen bij het beoordelen van zulke combinaties van technologie? Hoe worden die aangepakt? Hoe zorgt de minister ervoor dat bedrijven weten waar ze aan toe zijn? Is hij bereid om samen met deze bedrijven concrete richtlijnen op te stellen? Kan de minister een voorbeeld geven van een diplomatieke afweging waarvan achteraf beoordeeld kan worden dat deze niet de juiste is geweest?

Als de sensor eenmaal in een systeem is verwerkt, kan het zijn dat er aanwijzingen zijn dat de sensor betrokken is bij misstanden. Hierbij is het van belang dat de Kamer op tijd wordt geïnformeerd, zodat zij haar controlerende taak kan uitvoeren, juist wanneer deze goederen via een Europese partner zijn geleverd. Kan de minister de Kamer het comfort bieden dat de Kamer, wanneer dit soort signalen ontstaan, tijdig en voldoende wordt geïnformeerd over wat wordt onderzocht en welke maatregelen er worden genomen?

Voorzitter. Het CDA vindt het verstandig dat er wordt geïnvesteerd in een sterke Europese defensie-industrie. Hiervoor is het ook noodzakelijk dat de overheid de export efficiënt, maar verantwoordelijk controleert. Met het laten groeien van de defensie-industrie en de wapenexport groeit ook onze verantwoordelijkheid. Kan de minister een oordeel geven over de vraag of de situatie na toetreding tot het Verdrag van Aken verbetert of verslechtert met betrekking tot ten eerste het risico dat wapenonderdelen terechtkomen op plekken waar we dat niet willen en ten tweede de concurrentiepositie van de Nederlandse defensie-industrie?

Voorzitter. Een Tweede Kamertrack-and-tracenummer voor defensieonderdelen is een utopie. Tegelijkertijd moeten we oppassen dat de verantwoordelijk voor als het misgaat, niet van ons af georganiseerd wordt. Zoals Michael Walzer zegt: handelingen van staten zijn ook handelingen van individuele mensen. Het CDA wil weten wie er handelt als onze sensor op de verkeerde plek opduikt.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Geen interrupties. Dan geef ik graag het woord aan de heer Bamenga.

De heer **Bamenga** (D66):
Dank u wel, voorzitter. Onze realiteit is veranderd. Het laatste beetje vredesdividend heeft zich uitgekeerd. We leven in een wereld waarin de geopolitieke machtsverhoudingen zijn verschoven. Nederland en Europa moeten daarom een enorme stap vooruitzetten om onze eigen veiligheid te kunnen waarborgen. We kunnen militair gezien niet langer afhankelijk blijven van Amerikaanse technologieën of beslissingen uit Washington. Daarvoor is een sterke defensie-industrie cruciaal: een industrie die zelf kan innoveren, produceren en opschalen. Onze militairen, onze mannen en vrouwen, die iedere dag klaarstaan om onze vrede en veiligheid te verdedigen, moeten erop kunnen vertrouwen dat zij met het beste materieel uitgezonden worden. Zij moeten hun werk goed en daadkrachtig kunnen uitvoeren.

Voorzitter. Om dat mogelijk te maken moeten we samenwerken. We moeten onze positie als toeleverancier van hoogwaardige technologie en onderdelen versterken. Bedrijven als Robin Radar, Thales Nederland en Destinus leveren een belangrijke bijdrage aan onze defensiecapaciteit. Zij spelen een essentiële rol in internationale samenwerkingsprogramma's, wat een voorwaarde is voor deelname aan grotere Europese en internationale defensieprogramma's. Zo versterken we onze operationele slagkracht, onze strategische autonomie en onze economische positie. We investeren in de veiligheid van onze militairen en de toekomst van Europa.

Voorzitter. Dat brengt mij bij het Verdrag van Aken. Als we willen dat onze bedrijven in internationale productieketens een sterke positie behouden, dan is er meer nodig dan alleen investeringen. Een gelijk speelveld, voorspelbare regels en slagvaardig beleid zijn dan essentieel. Het Verdrag van Aken kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. Het vergemakkelijkt de samenwerking bij een gezamenlijk defensieproductie en voorkomt dat uiteenlopende nationale exportprocedures die samenwerking onnodig belemmeren. Duitsland, Frankrijk, Spanje en inmiddels ook het Verenigd Koninkrijk doen mee. Nederland heeft al sinds juni 2025 toestemming om toe te treden, maar de daadwerkelijke toetreding laat nog altijd op zich wachten. Mijn vraag aan de minister: wanneer ontvangt de Kamer het wetsvoorstel ter goedkeuring van het Verdrag van Aken? Kan de minister toezeggen dat Nederland zo snel mogelijk toetreedt en dat er voldoende waarborgen zijn op het gebied van mensenrechten, veiligheid en het voorkomen van ongewenst eindgebruik?

Voorzitter. Tot slot nog een belangrijk punt over de uitvoering. Ik heb mijn collega's hiernaast daar ook iets over horen zeggen. Wij vragen onze defensie-industrie om sneller en meer te produceren, maar bedrijven wachten volgens FME soms tot wel 24 weken op een exportvergunning, zelfs bij herhaalleveringen aan dezelfde klant. Daarnaast is het vooralsnog onmogelijk om te volgen in welke fase de vergunningsaanvraag zich bevindt. We kunnen niet aan de ene kant investeren in het opschalen van onze defensie-industrie en diezelfde industrie vervolgens vast laten lopen in onze eigen praktijken. Ik vraag de minister daarom of hij kan toezeggen dat hij zich samen met de minister van Financiën zal inzetten voor extra uitvoeringscapaciteit bij Buitenlandse Zaken en de Centrale dienst voor in- en uitvoer van de Nederlandse Douane en voor een digitaal volgsysteem waarmee bedrijven inzicht krijgen in de voortgang van hun vergunningsaanvraag.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik zie dat mevrouw Dobbe en mevrouw Maes u willen interrumperen. Eerst mevrouw Dobbe.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Dank aan collega Bamenga voor zijn inbreng. Ik heb een vraagje. De heer Bamenga heeft het over het Verdrag van Aken en zegt dat het belangrijk is om een gelijk speelveld te creëren. Nu hadden wij hier net een debatje over. Het kan ook betekenen dat als landen dezelfde criteria op een andere manier toetsen, dit tot andere uitkomsten leidt. Dat hebben we heel erg duidelijk gezien, ook tijdens de rondetafel. Dat kan er dus ook toe leiden dat je een race naar beneden krijgt. Frankrijk gaat zich dan bijvoorbeeld niet houden aan onze goede wapenexportcriteria en niet op onze manier toetsen, waardoor de uitkomsten hetzelfde zouden zijn als die van ons, maar wij gaan dan toetsen op de manier waarop Frankrijk dat nu doet. En we hebben gezien dat Franse wapens terecht zijn gekomen in Soedan. Wat vindt de heer Bamenga van dat risico? Hoe moeten we er dan voor zorgen dat het niet een race naar beneden wordt? Is dat risico bij het Verdrag van Aken niet te groot, gelet op alles wat we hebben gehoord?

De heer **Bamenga** (D66):
Dank u wel voor deze vraag. Ik denk dat het een belangrijke vraag is die ook voor mij heel erg belangrijk is. Dat geldt zeker als je staat voor mensenrechten. Dat staat ook in de kabinetsbrief. Het borgen van mensenrechten blijft natuurlijk het uitgangspunt, overal. Ik heb het Verdrag van Aken zelf doorgenomen. Ik denk dat daar wel voldoende waarborgen in zitten. Juist als Nederland erbij zit, kan Nederland daarover meepraten. Doen zich dan toch risico's voor, dan kan Nederland ook zeggen: dit gaat tegen onze belangen in, dit gaat tegen onze nationale veiligheid in; wij grijpen in. Het verdrag geeft ook aan dat als een partij dat doet, meteen gekeken moet worden naar een andere oplossing en dat er over die oplossing consensus moet zijn. Dat lijken mij voorwaarden die er juist voor kunnen zorgen dat de race naar beneden niet optreedt, want Nederland kan dan meepraten binnen het systeem van het verdrag.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
En toch hebben we tijdens de rondetafel gehoord dat juist dat ingrijpen heel lastig wordt omdat mensenrechten geen criterium zijn, geen voorwaarde zijn, waarop kan worden ingegrepen. Het mechanisme dat de heer Bamenga schetst, is er dus eigenlijk niet in het Verdrag van Aken. Wij hoorden de nog steeds coalitiegenoot van de heer Bamenga zeggen dat we eigenlijk maar iets minder strikt aan die criteria moeten toetsen en dat we daar iets soepeler mee om moeten gaan. Eerder is er een Woo-verzoek geweest, waaruit bleek dat het ministerie van Buitenlandse Zaken zelf stelt dat toetreding zou betekenen dat de lat qua exportcontrole in Nederland behoorlijk naar beneden gaat. Dit gaat over het Verdrag van Aken en dit is wat het ministerie van Buitenlandse Zaken zelf jaren geleden al stelde. We zien dat ook andere partijen zeggen dat die criteria maar wat minder strikt gehanteerd moeten worden. Als die waarborgen er niet zijn, wil de heer Bamenga dit risico dan echt nemen?

De heer **Bamenga** (D66):
Wat mij betreft zijn mensenrechten niet onderhandelbaar. Dat betekent dat dat al een ondergrens is. Volgens mij kunnen we moeilijk zeggen: oké, we hebben mensenrechten,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

maar weet je wat, we gaan daar toch minder strikt op hanteren. Die mensenrechten en het internationaal humanitair oorlogsrecht zijn er niet voor niks; die zijn heel erg belangrijk. Ik ga ervan uit dat Nederland ingrijpt op het moment dat die risico's zich voordoen. Wat mij betreft is dat juist het voorbeeld dat direct onze belangen raakt. Volgens mij zei mevrouw Kröger dat ook. Je kunt dat niet los zien van elkaar. Als elders mensenrechten worden geraakt, dan raakt dat ook onze belangen, want uiteindelijk heeft dat ook impact op ons en ik vind dat dit al helemaal niet zou moeten betekenen dat een soort race naar beneden plaatsvindt. Ik hoor graag de reactie van het kabinet hierop en op de uitspraak die u net heeft gedaan.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Kijk, het komt steeds meer voor dat kleine onderdeeltjes van wapens die worden geëxporteerd op heel veel verschillende plekken in de wereld worden gemaakt. Ik ben het heel erg met de heer Bamenga eens over het Verdrag van Aken. Nederland zou eigenlijk zo snel mogelijk tot dit verdrag moeten toetreden. De heer Bamenga zei iets over het voorkomen van ongewenst eindgebruik. Hoe kijkt hij in het kader van het Verdrag van Aken aan tegen het feit dat deze industrie zo enorm geglobaliseerd is? Ik ben benieuwd.

De heer **Bamenga** (D66):
Ik denk dat het heel erg belangrijk is dat er transparantie is over het mogelijke eindgebruik. Volgens mij wordt in het Verdrag van Aken ook genoemd dat daar transparantie over moet zijn, zodat je ook bij die onderdelen aan de voorkant in ieder geval kan toetsen of die uiteindelijk op de juiste manier op de juiste plek terechtkomen. Wat ons betreft hebben wij echt wel een verantwoordelijkheid om dit juist aan de voorkant goed te blijven toetsen.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Dan heb ik nog een vervolgvraag. Ik hoorde de heer Lohman over track and trace. Dat is, denk ik, ook wel een heel belangrijk element. Is dat waar de heer Bamenga aan denkt, aan een soort track-and-tracesysteem, zodat het algemeen publiek en wij als parlementariërs enigszins kunnen volgen waar de elementen die van het Nederlandse bedrijfsleven afkomstig zijn, op dat moment zijn en waar ze terechtkomen? Dan heb je ook een beetje in beeld hoe zo'n systeem in elkaar wordt gezet en dan kun je heel goed oog houden op zowel het omleidingsrisico als de eindbestemming van het uiteindelijke product. Is dat waar de heer Bamenga aan denkt?

De heer **Bamenga** (D66):
Ik ben benieuwd of dat uitvoerbaar is. Ik vind het een interessant idee. Hoe meer transparantie je in dezen kunt bieden, hoe beter het natuurlijk is. Ik hoor echter graag in hoeverre dat uitvoerbaar is. Ik heb zelf ook gesproken over een systeem van track and trace, maar dat ging veel meer over de aanvraagprocedure. Volgens mij sprak mevrouw Maes daar ook een beetje over: enerzijds duurt die langer dan afgesproken en anderzijds weet men gewoon niet in welke fase van de procedure de aanvraag zit. In de praktijk levert dat bij de uitvoering gewoon problemen op. Daarvoor zouden we eigenlijk ook een track-and-tracesysteem moeten hebben. Ik vraag dit kabinet dus eigenlijk om daar een soort toezegging op te doen, om dat voor elkaar te krijgen.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Veel dank voor de antwoorden. Die vond ik heel verhelderend.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik heb nog een heel andere vraag. Aan het eind zei u: er zou eigenlijk extra capaciteit moeten komen. De VVD is natuurlijk de hoeder van de slagvaardige overheid. Hoe ziet de heer Bamenga dit in het licht van de slagvaardige overheid en de wens om te kijken of we met wat minder ambtenaren kunnen?

De heer **Bamenga** (D66):
We kunnen bijna zeggen: AI. Nee, dat is een grapje. Als je hier prioriteit aan geeft — we weten allemaal dat daar best wel veel financiering naartoe gaat — dan moet je er ook voor zorgen dat juist dit soort administratieve dingen goed geregeld zijn. Waar dat precies mee te maken heeft? Nou ja, goed, ik noem eventjes de capaciteit, maar misschien heeft het helemaal niet met capaciteit te maken; dat weet ik niet. Ik hoor dan graag vanuit het kabinet waar dat precies mee te maken heeft en dat het gewoon opgelost wordt. Dat is mijn suggestie richting het kabinet.

De **voorzitter**:
Goed. Volgens mij was de heer Bamenga ook aan het einde van zijn spreektekst. De heer De Roon is aangeschoven en ik geef hem het woord.

De heer **De Roon** (PVV):
Dank u wel, voorzitter. We hebben voorafgaand aan dit debat een besloten technische briefing gekregen van ambtenaren van het ministerie over hoe dat vergunningverleningsbeleid gestalte krijgt. Ik moet zeggen dat ik dat een hele goede voorlichting voor ons vond, niet alleen omdat die heel duidelijk en uitgebreid was, maar vooral ook omdat daaruit bleek hoe groot de toewijding is van de mensen die daarmee bezig zijn. Dat mag hier best genoemd worden en daarom zeg ik dat nu ook. Wat wel bij die bespreking weer naar voren kwam — ik ga verder niet uitweiden over wat daarin is gezegd — was het punt dat mevrouw Maes hier ook weer aanstipte, namelijk de snelheid van de vergunningverlening, of beter gezegd: de traagheid daarvan.

De **voorzitter**:
Meneer De Roon, ik wil u heel even onderbreken om aan te geven dat die briefing openbaar was. U kunt daar dus gewoon over spreken.

De heer **De Roon** (PVV):
Sorry. Oké. Nou, hoe dan ook: ik was nu al aangekomen bij het punt van de snelheid van de vergunningverlening en het bedrijfsleven dat zich bezighoudt met produceren en exporteren van wapens, of onderdelen daarvan. Het bedrijfsleven is daarover gewoon ontevreden. Ik denk dus dat we dat ook zouden moeten willen adresseren.

Voor ik daar verder op inga, wil ik in de eerste plaats zeggen dat wat de PVV betreft, wat we er ook mee gaan doen, de vereiste zorgvuldigheid niet tekort mag worden gedaan; dat staat gewoon voorop, voor alle andere aspecten van dit verhaal van wapenexport. De zorgvuldigheid moet gewoon op het hoogste niveau staan en blijven. Wat betreft de klus, die omvangrijk en arbeidsintensief is, kun je natuurlijk zeggen: het moet sneller, dus het moet makkelijker gemaakt worden. Je kan ook zeggen: er moeten meer handjes komen om die klus te klaren. Over het ene aspect hebben we al gesproken. De vraag is: kan er niet meer personeel ingezet worden om mogelijk te maken dat die vergunningverlening toch sneller wordt afgehandeld? We hebben namelijk ook begrepen dat zaken pas na enige tijd nadat de vergunning is aangevraagd ter hand worden

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

genomen. Dan zou je toch denken: "meer mensen" zou kunnen bijdragen aan het ervoor zorgen dat die doorlooptijd beter wordt.

We weten natuurlijk allemaal van het streven van de overheid om wat minder ambtenaren te hebben. Ik heb begrepen dat deze afdeling niet te lijden heeft gehad onder een vermindering van de hoeveelheid capaciteit, maar het zou misschien zelfs nog wel meer moeten zijn, als je het bekijkt vanuit het oogpunt van de doorlooptijd van vergunningverlening. Dat gaat geld kosten. Je zou je natuurlijk kunnen voorstellen dat je tegen zo'n aanvrager zegt: u kunt een versnelde doorlooptijd krijgen, maar dan moet u daar wel voor betalen. Dat is helemaal niet zo'n gek idee als je snelheid wilt bij dienstverlening. Je moet anderszins ook vaak extra betalen. Het is maar een overweging en ik vraag de bewindslieden gewoon om daarop te reflecteren. Het feit dat er, waar dat mogelijk is, vergunningen sneller verleend moeten worden, onderschrijven wij met mevrouw Maes van harte, maar het moet wel zonder dat de zorgvuldigheid tekort wordt gedaan.

Dat gezegd zijnde heb ik nog een ander punt en dat is het rapport dat ik heb meegebracht. Ik weet niet of de bewindslieden het kennen, maar het heet: Peddling Peril Index. Dat is een rapport dat periodiek wordt uitgebracht door het Institute for Science and International Security in Washington. Peddling Peril Index. Dat betekent in wezen: de index van het uitventen van gevaar. Dat is natuurlijk waar het bij het exportvergunningenbeleid ook om gaat, want je wilt niet dat het gevaar uitgevent wordt op plekken waar je per se niet wilt dat het in handen komt van mensen daar. Ik moet eerlijk bekennen: ik heb nog niet de gelegenheid gehad om alle 300 pagina's volledig te analyseren, want ik heb het ook pas recent gekregen. Maar je kijkt dan natuurlijk wel meteen naar hoe Nederland in deze index scoort. Dat wilde ik u even voorhouden.

Er is op een aantal criteria getoetst. In de eerste plaats is dat het internationaal commitment. Van de 96% voor Nederland daarbij hoeven we niet te schrikken, want dat is dus behoorlijk hoog. Als het gaat om de wetgeving, zitten we zelfs op een fractie van een procent na op het niveau van 100%. Dat klinkt dus ook goed. Dan denk je: Nederland zal in de hogere regionen zitten van die hele lijst.

Maar dat valt dan toch tegen.

De **voorzitter**:
Meneer De Roon, het is een ongelofelijke cliffhanger, want we willen nu natuurlijk allemaal weten waar Nederland staat, maar u bent al een minuut over tijd, dus misschien kunt u ons heel kort het verlossende antwoord geven.

De heer **De Roon** (PVV):
Ik ga proberen het zo kort mogelijk te doen. Mijn vraag zal ook kort zijn. Een van de andere criteria betreft the ability to monitor and detect strategic trade. Daar scoort Nederland maar 80%. Op the ability to prevent proliferation financing scoren we maar 70%. En op the adequacy of enforcement, dus de handhavingsmogelijkheden, scoren we 75%. Ik kan in het rapport geen analyse terugvinden van wat er in het geval van Nederland dan precies minder goed werkt, waarom dat zo is. Dat kun je hierin niet vinden. Maar mijn vraag aan de bewindslieden is of zij dit rapport zouden willen laten analyseren door hun medewerkers, met name gericht op de vraag waarin Nederland nou tekortschiet op deze laatste drie punten, zodat we daar wat van kunnen leren en er

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

misschien ook nog wat aan kunnen doen. En als de ministers bereid zijn om een dergelijk onderzoek te doen, dan zou ik daar natuurlijk graag een terugkoppeling van willen hebben richting de Kamer.

De **voorzitter**:
Helder.

De heer **De Roon** (PVV):
Tot zover, voorzitter. Dank voor uw geduld.

De **voorzitter**:
Oké, dank u wel. Een interruptie nog van de heer Lohman.

De heer **Lohman** (CDA):
Ik ken de PVV niet als een voorstander van Europese samenwerking en misschien heb ik het niet helemaal goed gevolgd, maar ik vroeg me af hoe u en uw partij staan tegenover de mogelijke toetreding tot het Verdrag van Aken.

De heer **De Roon** (PVV):
Ons standpunt over het Verdrag van Aken wil ik hier nog niet ter sprake brengen. We komen daar als Kamer nog over te spreken. Op dat moment gaan we ook pas toelichten hoe we daartegenover staan. Maar op zich vinden we het doel van het Verdrag van Aken goed. Dat wil ik wel gezegd hebben. We staan er dus in principe positief tegenover. Maar hoe we dat precies in detail uitwerken, wellicht ook met enkele vraagtekens, komt echt pas later, als we over het verdrag als zodanig met de bewindslieden in gesprek gaan.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van de heer Lohman.

De heer **Lohman** (CDA):
Helder antwoord. Dat zien we dan tegemoet. Misschien in bredere zin: hoe kijkt u naar samenwerking op Europees niveau als het gaat om het versterken van defensie. Wat voor afwegingen maakt u daarin?

De heer **De Roon** (PVV):
We gaan naar mijn mening nu wel heel erg ver van het wapenexportbeleid af, maar uiteraard zijn wij voor samenwerking, niet alleen in Europa trouwens, maar ook buiten Europa, bijvoorbeeld die prachtige Israëlische wapens die hier geproduceerd gaan worden. Dat kunnen we alleen maar toejuichen, want daar leer je wat van. Maar het is niet zo dat we zeggen: leg alles maar in handen van instanties boven en buiten ons. We willen de baas blijven over ons eigen beleid.

De **voorzitter**:
Dan geef ik graag het voorzitterschap even over aan de heer Bamenga.

Voorzitter: Bamenga

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan wil ik graag het woord geven aan mevrouw Kröger.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Dank u wel, voorzitter. Sinds de Tweede Wereldoorlog was er niet zo veel gewapend conflict in de wereld als nu. Dat betekent dat we moeten investeren in onze defensie en onze veiligheid. Maar dat betekent ook dat juist ons wapenexportbeleid nu zorgvuldigheid moet laten zien. Ik snap dat we onze wapenproductie willen opschalen, ook om minder afhankelijk te zijn van onwenselijke regimes. Maar is het daarbij nodig om sterk te leunen op export naar landen buiten de EU? In hoeverre ruilen we dan onze importafhankelijkheid in voor een exportafhankelijkheid? De vraag die wat mij betreft boven dit debat hangt, is eigenlijk: hoe kijkt dit kabinet naar de rol van wapenexport, met name buiten Europa, als onderdeel van de geopolitieke situatie waar we in zitten en naar het belang van het koesteren van de internationale rechtsorde?

Uit de rapportages blijkt dat de Nederlandse wapenexport stijgt. Dat komt hoofdzakelijk door onze broodnodige steun aan Oekraïne. Die is natuurlijk cruciaal voor onze veiligheid. Tegen de Russische dreiging hebben we echt Europese defensiesamenwerking nodig. Dan is het ook belangrijk dat we exportcontrole op elkaar afstemmen. Mijn vraag, ook naar aanleiding van de inbreng van de VVD, is: in hoeverre is het argument dat wij intern, binnen Europa, met andere landen gaan concurreren? We zouden toch juist de samenwerking op moeten zoeken en niet de concurrentie? We zouden in die samenwerking toch juist moeten streven naar zorgvuldigheid, zodat Europese afstemming niet een race naar beneden wordt maar een race naar boven? Het gaat namelijk om de veiligheid van mensen en dat vraagt echt om zorgvuldigheid. Samenwerking mag niet betekenen dat het uitgangspunt van het internationaal recht wordt verlaten.

We hebben het al veel gehad over het Verdrag van Aken. Dat gaan we als Kamer nog zorgvuldig behandelen. Ondertussen is er ook de transfer directive, Europese regelgeving. Door het Verdrag van Aken, maar ook door deze directive, komt de verantwoordelijkheid om de uiteindelijke export te toetsen bij een ander Europees land te liggen. Klopt dat? Klopt het dat wij dus eigenlijk voor wapenonderdelen die in Nederland geproduceerd worden, afhankelijk worden van de toetsing door een ander Europees land? Kan de minister schetsen wat deze directive nu al doet ten opzichte van het Verdrag van Aken zo direct? Erkent het kabinet, erkennen beide ministers, dat verschillende Europese landen die regels echt heel verschillend interpreteren?

Ik bedoel dat het een wezenlijk probleem is dat mensenrechten en de impact op mensenrechten echt anders worden geïnterpreteerd door verschillende Europese landen. Hoe gaan we dan als Nederland om met die verscheidenheid? We hebben ons als Kamer goed laten informeren in een rondetafel en een technische briefing. Ik kreeg daar toch het gevoel bij dat er aan de voorkant nog wel toetsing is, maar dat het volstrekt onduidelijk is wat er gebeurt als er eenmaal een probleem is. Welke procedures worden er gevolgd op het moment dat er daadwerkelijk een Nederlands onderdeel van een wapen op het slagveld van Sudan wordt aangetroffen dat bijvoorbeeld via Frankrijk aan de Emiraten is geleverd? Wat doet Nederland dan? Is het dan louter diplomatiek verkeer of hebben wij echt een poot om op te staan? Kunnen wij iets doen? Is er een stopknop? Zo ja, hoe werkt die en wanneer drukken we die in?

Ik heb deze portefeuille nu een jaar. Dit is een van de eerste debatten die we hebben. Ik merk dat ik als Kamerlid dit onderwerp … Aan de ene kant zijn er heel veel procedures

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

en aan de andere kant is het heel moeilijk om er grip op te krijgen. Ik heb Kamervragen gesteld over de mogelijke inzet van Nederlands materieel door de Indonesische marine bij West-Papoea, waar mensenrechtenschendingen plaatsvinden. Eigenlijk krijg ik als antwoord: dat is getoetst en het is oké. Dat geeft mij niet genoeg comfort, dus ik wil snappen hoe wij als Kamer de controle hebben op het moment dat vanuit journalistieke berichtgeving of andere berichtgeving duidelijk wordt dat het wel misgaat. Rapporteert het ministerie dan terug aan ons? Wat zijn de procedures? Wordt er een stopknop ingedrukt? Hoe gaat dit?

Voorzitter. Dan heel concreet over de situatie die nu speelt met de Emiraten. Wij leveren wapens aan de Emiraten. Hoe zorgen wij ervoor dat die wapens niet doorgevoerd worden naar Sudan? In hoeverre is dit kabinet bereid om het wapenexportbeleid van een vorige minister, minister Kaag, weer te overwegen? Daarbij was het gewoon heel duidelijk geen "ja, mits" maar een "nee, tenzij" ten opzichte van de Emiraten. Daarbij moet echt duidelijk zijn dat die wapens absoluut op geen enkele manier daar terecht gaan komen.

Voorzitter. Er zijn al vragen gesteld over het risico van doorvoer. Eigenlijk zijn er wat mij betreft twee grote issues. Het ene is doorvoer, en dan met name doorvoer op het moment dat wij als Nederland maar een heel klein onderdeel leveren. Daarvoor kijken we natuurlijk ook naar de situatie met de F-35-onderdelen die via de Verenigde Staten nog steeds in Israël terechtkomen. Erkent de minister dit risico?

De **voorzitter**:
Mevrouw Kröger, ik kreeg net het signaal dat u over uw tijd heen bent.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
O, ja! Ik was nog net zo lekker bezig!

De **voorzitter**:
Ja, ik zag het. Ik zat ook helemaal in uw verhaal, maar kunt u afronden, alstublieft?

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Ja, voorzitter. Eigenlijk is de hamvraag voor mij: wat is de noodknop op het moment dat mensenrechten geschonden dreigen te worden? In hoeverre gaat het onder het Verdrag van Aken om een nationaal belang? Is het internationaal recht niet ook net zo goed ons nationaal belang? Zijn we als klein land niet gebaat bij een op regels gebaseerde internationale orde en dus bij het zeer streng naleven daarvan?

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik kijk even rond. Ik zie een interruptie van mevrouw Maes.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Ik wilde heel graag mijn laatste interruptie voor mevrouw Kröger bewaren. Het gaat om het volgende. Ik kan heel goed met u mee in het idee dat we veel meer in Europa zouden moeten samenwerken en dat we alleen als we echt goed samenwerken wat onafhankelijker kunnen gaan opereren en de strategische autonomie op orde kunnen krijgen. Tegelijkertijd heb ik de vraag of dat niet een beetje een droombeeld is. Er is

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

natuurlijk concurrentie in Europa. Er zijn gewoon bedrijven in Europa … Thales is nota bene een Frans-Nederlands bedrijf. Dat is een mooi voorbeeld van goede samenwerking. Er zijn natuurlijk bedrijven die onze concurrenten zijn. Hoe kijkt u daar dan naar in het kader van het Nederlandse bedrijfsleven? Daar ben ik heel benieuwd naar.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Allereerst gaat er echt heel veel geïnvesteerd worden in defensie. Er gaat dus ook heel veel geïnvesteerd worden in zaken waar Nederlandse defensiebedrijven van profiteren. Ik denk dat het goed zou zijn — we gaan nu een beetje richting een defensiedebat — als we als Nederland pleiten voor veel meer Europese samenwerking in het opschalen van de productie. Ik herken de logica. Ik ga een heel ander voorbeeld geven. Ik zit in debatten over Schiphol waarin wordt gezegd: we moeten de regels maar niet te streng maken, want we moeten concurreren met andere hubs. Het idee dat wij in Europa met elkaar concurreren en daarom onze regels zouden afzwakken, gaat voor mij zo lijnrecht in tegen het hele idee van waar Europa voor staat, zeker op het onderwerp van de internationale rechtsorde. We moeten als Europa in deze geopolitieke tijd pal voor de internationale rechtsorde staan. Dat is van het grootst mogelijke veiligheidsbelang. Daarvoor doen we al die defensie-investeringen. Anders draai je het helemaal om.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik zie verder geen andere interrupties. Ik draag het voorzitterschap weer over aan mevrouw Kröger.

Voorzitter: Kröger

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik kijk naar de bewindslieden om te zien hoeveel tijd zij nodig hebben.

Minister **Sjoerdsma**:
Als wij een halfuurtje kunnen krijgen, zou dat top zijn, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dan gaan wij om 11.25 uur verder.

De vergadering wordt van 10.54 uur tot 11.27 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Hierbij heropen ik het debat van de vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over het wapenexportbeleid. Ik kijk even naar de bewindspersonen. Wie begint met de beantwoording en hoe ziet de volgorde van beantwoording eruit?

Minister **Sjoerdsma**:
Dank, voorzitter. Misschien eerst even de blokken per bewindspersoon. Ik zal de algemene vragen over het exportcontrolebeleid, het Verdrag van Aken, doorvoer, omzeiling en overig doen. Ik kijk even naar de minister van Buitenlandse Zaken voor zijn blokken.

Minister **Berendsen**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik heb geen blokken. Ik ga in op de vragen over de specifieke landen en de toetsingscriteria.

Minister **Sjoerdsma**:
Mooi. Uiteraard veel dank aan de leden voor hun vragen en voor de gelegenheid om het te hebben over de exportcontrole van wapens en strategische goederen. Wat ik bij alle Kamerleden proefde, was het grote belang dat er in deze Kamer wordt gehecht aan een zorgvuldige toetsing, waarbij zorgvuldigheid en onze veiligheid, niet alleen in Nederland maar wereldwijd, vooropstaan. Dat is ook het kabinetsstandpunt. Nederland zet zich in voor een veiligere wereld en draagt niet bij aan de ontwikkeling en verspreiding van massavernietigingswapens. Export mag dus niet in strijd zijn met onze internationale verplichtingen en niet bijdragen aan mensenrechtenschendingen, interne repressie en internationale agressie. Dus ja, economische belangen zijn belangrijk, maar die kunnen in dit geval niet zwaarder wegen dan onze veiligheid.

Wat ook belangrijk is, is dat er duidelijke regels en een gelijk speelveld zijn voor onze bedrijven. Daarom werken wij heel nauw samen met Europese partners en andere gelijkgezinde landen en zetten we ons internationaal actief in voor gezamenlijke afspraken en de toepassing daarvan. Daar heeft een aantal van uw leden ook vragen over gesteld. Daar zullen we straks nog over komen te spreken.

Om dat te bereiken, zijn er zorgvuldige controles nodig voorafgaand aan de export en wordt per geval, volgens de Europese kaders die u allen bekend zijn, getoetst. Bij die beoordeling wordt gekeken naar de aard van de gebruikers, de aannemelijkheid van het opgegeven eindgebruik en het land van bestemming. We werken hierbij ook zeer nauw en zeer goed samen met de douane. We kijken voortdurend hoe het beter en sneller kan. Daar zullen we ook nog het een en ander over zeggen.

We doen het ook heel concreet. We geven bedrijven die de handel in dual-usegoederen en hun interne controles goed op orde hebben, waar mogelijk ook vergunningen voor langere tijd. We proberen bedrijven te helpen de regels zo goed mogelijk te begrijpen. Om een voorbeeld te geven: vorige maand organiseerden we het jaarlijkse exportcontroleseminar, waarbij 300 bedrijven aanwezig waren.

Het is, denk ik, ook van belang dat we dat doen met een heel grote mate van transparantie. Daar heeft een aantal van de Kamerleden ook opmerkingen over gemaakt. Dat moet met een grote mate van transparantie die ook internationaal wordt erkend. Daarbij zoeken we steeds een balans tussen enerzijds transparantie en anderzijds de zorgvuldigheid die we moeten betrachten met het oog op bedrijfs- en veiligheidsgevoelige informatie en de mogelijke impact op de betrekkingen met andere landen.

In dat kader hebt u een aantal vragen gesteld in meer algemene zin. Daar wilde ik nu toe overgaan. Mevrouw Kröger stelde eigenlijk een overkoepelende vraag over de rol van wapenexport, met name buiten Europa, als onderdeel van de geopolitieke situatie. Het is, denk ik, goed om ook voorop te stellen dat het overgrote deel van de wapenexport vanuit Nederland als eindbestemming EU-landen dan wel andere Europese landen heeft. Pin me niet vast op het precieze percentage, maar dat is ongeveer 70%. Dat is behoorlijk wat. Dan hebben we de VS en andere bondgenoten nog niet meegeteld.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Haar vraag was: hoe moeten we daarnaar kijken? Ik denk dat we daar op twee manieren naar moeten kijken. Aan de ene kant — dat heeft een aantal van uw Kamerleden ook benadrukt — is het van belang dat wij als Europa een heel stevige defensie-industrie hebben die ons ook direct in staat stelt om onszelf te voorzien van het materiaal dat wij nodig hebben om ons te verdedigen. Dat doen we natuurlijk met een hele hoop bondgenoten. Aan de andere kant is de Europese Unie met deze criteria in zekere zin ook een voorbeeld voor de rest van de wereld. Wij toetsen heel streng en onze wapens kunnen niet zomaar ergens terechtkomen als wij denken dat dit onze veiligheid dan wel de internationale rechtsorde schaadt.

Haar vraag die daaronder ligt, is: moeten we binnen de Europese Unie met elkaar gaan concurreren op de criteria? Het antwoord daarop is: nee, dat is niet verstandig. Dat is ook waarom het kabinet onder andere voorstander is van toetreding tot het Verdrag van Aken, maar daar zal ik zo direct het een en ander over zeggen. De kern is hier juist dat Europese landen elkaar moeten vasthouden. Daarmee voorkom je een race to the bottom, ofwel doordat je de criteria gaat versoepelen en daar op een te gemakkelijke manier naar gaat kijken, ofwel — dat zou de andere kant zijn — doordat de Nederlandse defensie-industrie wordt benadeeld omdat andere landen dat doen en zij op die manier buitenspel komt te staan. Dat is ook waarom die afspraken niet alleen op papier van belang zijn, maar ook in de daadwerkelijke uitvoering en bij hoe we dat met elkaar controleren.

Mevrouw Maes had ook zo'n bovenliggende vraag over het voortbestaan van de bedrijven die strategische goederen produceren in Nederland en over hoe dat nou verzekerd is. Daarvoor ligt het primaat natuurlijk bij het ministerie van Economische Zaken, maar laat ik hier namens het kabinet wel zeggen dat het vestigingsklimaat echt een ongelooflijk belangrijk thema is voor dit kabinet, zeker als het gaat om dit soort bedrijven. Als ik het dan weer naar dit debat mag trekken: via exportcontrole hebben we daarin ook een belangrijke rol te spelen. Door gericht te zijn in wat wij controleren en door niet onnodig zaken onder controle te brengen, kunnen we ervoor zorgen dat we wel informatie uitwisselen, harmonisatie bewerkstelligen en een gelijk speelveld voor onze exporteurs voor elkaar boksen, terwijl we de administratieve lasten zo laag mogelijk houden.

Er zijn ook vragen die ik goed begrijp van meerdere Kamerleden die niet gaan over hoe de weging plaatsvindt, maar over hoelang het proces eigenlijk duurt. Daar ga ik een aantal dingen over zeggen. Allereerst is dat een nuancering, denk ik. Nee, laat ik het zo zeggen: allereerst is dat een omarming van hetgeen de heer De Roon heeft ingebracht in zijn waardering voor de mensen die dit dagelijks doen. Ik zou namelijk eigenlijk willen dat alle Kamerleden op z'n minst een dag zouden mogen zitten op de stoel waarop de minister van Buitenlandse Zaken en ikzelf mogen zitten, om te zien met welke toewijding en integriteit deze ambtenaren deze vaak complexe zaken zo snel en zorgvuldig mogelijk proberen te beoordelen.

Dat betekent dat we in algemene zin — dat is dus eerder regel dan uitzondering — de wettelijk gestelde termijnen halen en dat ook het overgrote deel van de aanvragen binnen die termijnen wordt afgedaan. Maar er zijn ook — daar richt uw Kamer zich denk ik terecht op — een aantal zaken waarbij de wettelijke termijn niet wordt gehaald. Ik wil iets zeggen over waarom dat zo is en over wat we daaraan proberen te doen. Ik wil

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

daarbij ook zeggen dat niet alles wat we eraan gaan doen, voldoende zal zijn om het probleem geheel weg te nemen. De realiteit is namelijk dat er in toenemende mate meer zaken, meer vergunningsaanvragen en ook meer complexe vergunningsaanvragen zijn.

U moet het zo voor zich zien, zeg ik tegen de Kamerleden, dat de eenvoudigste zaken kunnen worden afgedaan door de Douane, maar naarmate het complexer en complexer wordt, komt het in de buurt van ons ministerie en uiteindelijk natuurlijk ook richting de top van het ministerie als het echt heel ingewikkeld wordt. Dat betekent dat de capaciteit op het ministerie — de heer De Roon zegt dat terecht — niet is achteruitgegaan, in tegenstelling tot die van sommige andere directies, maar is toegenomen. Tegelijkertijd is de werkdruk voor de collega's op dit terrein echt enorm groot. Dat heeft ook echt te maken met de complexiteit van deze zaken.

We proberen — ik zeg dit tegen alle Kamerleden die daar vragen over hebben gesteld — daar een aantal dingen aan te doen. Een voorbeeld daarvan is het afgeven van globale vergunningen voor drie jaar in plaats van één jaar, als aan bepaalde voorwaarden is voldaan. We proberen ook de looptijd van bijvoorbeeld aftersalesvergunningen te verlengen van één jaar naar drie jaar. We proberen de besluitvorming zo laag mogelijk in de operatie en de organisatie te leggen, zodat we de capaciteit die we hebben zo efficiënt mogelijk kunnen gebruiken. We zijn dus eigenlijk elke dag weer bezig om dat proces beter te laten verlopen, maar het klopt — dat moet ik ook gewoon eerlijk zeggen — dat niet al deze vergunningen op tijd worden behandeld. Dat is niet goed. Dat is één.

Twee. We kijken ook gedifferentieerd naar sommige aanvragen. Uiteraard hebben de aanvragen met betrekking tot Oekraïne om de welbekende reden de aller-, aller-, allerhoogste prioriteit. Daarnaast speelde eerder dit jaar natuurlijk het conflict rond Iran. Wat dat voor diverse buurlanden van Iran op het gebied van de veiligheid betekende, heeft ertoe geleid dat de minister van Buitenlandse Zaken en ikzelf hebben besloten dat we er echt voor moeten zorgen dat wij, als het gaat om die Golfstaten en om materieel van defensieve aard, snel kunnen leveren als zij iets nodig hebben in een situatie waarin hun burgers en inwoners worden geconfronteerd met raketten op civiele installaties en op plekken waar burgers wonen, werken en dagdagelijks zijn. We moeten er dan voor zorgen dat zij zich kunnen verdedigen.

Overkoepelend zal het Verdrag van Aken — daar kom ik in dat kopje over te spreken — ook de administratieve lasten doen afnemen en de procedures versnellen, terwijl we de zorgvuldigheid bewaken. Er zijn twee suggesties gedaan door de heer De Roon om te kijken of we de boel kunnen oplossen. Eén is of we bedrijven niet — zo herformuleer ik zijn vraag maar even — meer zouden moeten laten betalen als zij sneller door de procedure willen gaan. Dat zou een maatregel kunnen zijn, maar ik moet wel zeggen: ik weet niet of dat een effectieve maatregel is om de procedure te versnellen. Het maakt het ook iets ingewikkelder. Dat betekent namelijk dat sommige aanvragen die voor ons vanuit strategisch oogpunt niet prioritair zijn — ik noemde net een aantal prioritaire zaken — misschien zouden kunnen lijden onder een bedrijf dat bereid is om meer te betalen.

De heer De Roon zei ook: meer personeel. Het is gewoon evident: meer personeel kan hier helpen. Laten we daar eerlijk over zijn. Tegelijkertijd geldt er vanuit de overheid ook een zeer duidelijke taakstelling. Het is ook zo dat deze afdeling meer mensen heeft

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

gekregen in plaats van minder, in tegenstelling tot een groot deel van de directies. Ik denk dus dat we het op dit moment met deze capaciteit moeten doen.

Voorzitter. Dan nog een aantal algemene vragen die gesteld zijn over de onafhankelijkheid van onder andere de VS. De moties van mevrouw Maes refereerden daaraan. Het is evident dat het kabinet de Europese defensie-industrie en de samenwerking wil versterken en een beter speelveld wil creëren. Ook hier is het Verdrag van Aken van belang om onze industrie beter te positioneren. Daarnaast zijn natuurlijk wijzigingen overeengekomen met betrekking tot de intra-EU-overdrachten, die ervoor zorgen dat de overdracht van militaire goederen binnen de Europese Unie wordt vereenvoudigd en versneld. Dat draagt dan weer bij aan het vergemakkelijken van de grensoverschrijdende samenwerking van de defensie-industrie binnen de EU en het opschalen van diezelfde industrie. Dat zijn volgens mij echt de belangrijkste prioriteiten die het kabinet op dit terrein voor zich ziet.

De heer Lohman vroeg nog: hoe zorgt de minister er nu voor dat bedrijven weten waar ze aan toe zijn? Wij organiseren elk jaar een groot exportcontroleseminar, waarbij met bedrijven van gedachten wordt gewisseld. Over het algemeen zijn bedrijven daar volgens mij serieus positief over. Wij zorgen er ook voor dat we bedrijven maximaal assisteren en ondersteunen met richtlijnen voor hoe je nou met bepaalde situaties moet omgaan. We zetten ons dus actief in om bedrijven te helpen de naleving van de exportcontrole te verbeteren. Af en toe zal het nog steeds ingewikkeld zijn, maar in algemene zin heb ik het idee dat die samenwerking en die wederzijdse informatievoorziening tussen industrie en overheid behoorlijk goed gaan.

In dit kader vroeg mevrouw Maes ook naar de ontwikkeling van een eigen Patriot door een Oekraïens bedrijf, samen met Europese partners. In alle eerlijkheid: ik ken de kern van dat project niet. Dat ligt denk ik ook meer op het terrein van het ministerie van Defensie. Het is volgens mij wel zo dat het kabinet dit soort projecten, samenwerkingsprojecten tussen Europese landen en in dit geval, maar ook in voorkomende gevallen, met Oekraïne, van groot belang acht. We zien namelijk dat de innovatie op defensiegebied in Oekraïne ontzettend snel gaat, dat de Europese Unie, inclusief Nederland, ongelooflijk veel bijdraagt aan die innovatie en dat wij het dan ook van belang vinden dat een deel van die innovatie weer terugslaat en terechtkomt in de Europese Unie. Dat mag niet worden gefrustreerd door onnodige red tape. Soms zijn regels natuurlijk wel echt nodig — laten we daar ook helder over zijn — maar waar dat niet nodig is, moeten we daar iets aan doen.

Dan had de heer De Roon in het kader van de echt algemene vragen ook nog een vraag over het rapport over de Peddling Peril Index. Daarover zou ik een aantal dingen willen zeggen. Eén is dat Nederland daarin eigenlijk hetzelfde scoort als vorig jaar. Wij zijn iets gezakt omdat andere landen omhoog zijn gegaan. Ik zie bij de deelonderwerpen die de heer De Roon aanraakt dat we daar niet de volle 100% scoren, maar ook zeker niet slecht. Mochten er aanbevelingen in het rapport staan die het navolgen waard zijn omdat dat gewoon beter zou zijn voor Nederland, dan gaan we dat uiteraard doen. Ik moet wel zeggen dat een groot deel van het rapport bijvoorbeeld weer ziet op zaken uit 2022 of op onvolledige informatie. Waar het nuttig is, zeg ik tegen de heer De Roon, zullen we de aanbevelingen of de beoordelingen meenemen ter verbetering van het beleid, maar echt alleen waar het nuttig en actueel is, omdat het niet alleen maar actuele informatie betreft.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dan nog twee vragen van mevrouw Dobbe in dit blok. Eén ging over het jaarrapport: waarom zo laat? In alle eerlijkheid, het jaarrapport was in concept klaar voor de Kamer vóór het geplande commissiedebat voor de zomer van dit jaar. Dat debat is toen uitgesteld. Toen hebben wij het conceptjaarrapport opnieuw tegen het licht gehouden om recente ontwikkelingen mee te nemen. We hebben het rapport volgens mij een kleine drie weken voor dit debat gestuurd. Ik hoop in alle eerlijkheid dat dat voldoende is om het goed tot u te nemen. We zullen uiteraard proberen om dat volgend jaar nog eerder te sturen als dat de wens is. Daar zullen we onze best voor doen.

Mevrouw Dobbe had een vraag over een wapenorder van dit jaar. Daarvan moet ik in alle eerlijkheid zeggen dat ik die nou niet paraat heb. We kijken terug op 2025, dus die zullen we ongetwijfeld terugzien in de rapportage van 2026.

Tot zover dit blok, mevrouw de voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank. Als eerste zie ik de heer Lohman.

De heer **Lohman** (CDA):
Dank voor de beantwoording, ook van mijn vraag over de samenwerking met bedrijven. Ik heb daar twee vervolgvragen op. Ten eerste. Is er in de samenwerking met bedrijven bij Buitenlandse Zaken op dat gebied niet een capaciteitstekort? U had het eerder namelijk over druk op de Buitenlandse Zakenorganisatie. Ten tweede vroeg ik ook in mijn inbreng: ziet de minister ook nog tekortkomingen in die samenwerking met bedrijven? U schetst namelijk een vrij positief beeld, maar waar zijn de tekortkomingen op dat gebied?

Minister **Sjoerdsma**:
Mijn indruk over de contacten is dat het deel van het ministerie dat hierover gaat, zeer responsief is als bedrijven op de lijn komen met vragen, problemen of uitdagingen. Is er daarmee geen druk op dit deel van de organisatie? Ik denk dat de druk heel groot is. Er is een hele grote druk om de wettelijke termijnen te halen en dat tegelijkertijd op een zorgvuldige manier te doen. De enige reden dat wettelijke termijnen niet worden gehaald, is dat zorgvuldigheid vooropstaat, indachtig wat uw Kamer ook zegt. We willen gewoon dat onze nationale veiligheid hier heel zwaar weegt. De zaken die hen bereiken, zijn over het algemeen echt de complexe zaken.

Om een beeld te schetsen: het gebeurt ook vaak dat er aanvullende vragen zijn. Je kan een vergunning indienen, maar soms zijn er dan aanvullende vragen nodig. Daar gaat ook weer tijd overheen. Soms heeft een bedrijf zelf ook weer vragen, waar ook weer tijd overheen gaat. Soms moet er in het samenspel tussen aanvrager en vergunningverlener wat meer gewisseld worden dan alleen hetgeen op papier staat, om er zeker van te zijn dat datgene wat wordt voorgenomen, ook het enige is wat er gaat gebeuren. Het kan ook gebeuren, en dat maakt het dan nog weer complexer, dat iets wel wordt goedgekeurd, maar dat het onder bepaalde voorwaarden gebeurt. Dat vergt ook weer een hele nauwkeurige juridische formulering.

Dat is de schets van hoe dat ongeveer werkt. Gaat er dan ook iets fout? Er gaan ongetwijfeld weleens dingen fout. Als er heel concrete zaken zijn, worden die vaak ook

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

rechtstreeks met het ministerie opgenomen, is mijn indruk. Als er nog zaken zijn waarvan de heer Lohman zegt "pak dat nou nog even op", dan hoop ik dat hij daarmee op de lijn komt.

De heer **Lohman** (CDA):
Een vervolgvraag. Ik kan me voorstellen dat er in dit soort gesprekken soms ook een mogelijk verschil van inzicht is. Ik kan me ook voorstellen dat bedrijven best goed denken te weten hoe de situatie is op plekken waar zij denken dat materiaal terecht gaat komen, en dat er mogelijk een verschil van inzicht is met ambtenaren. Hoe wordt daar dan mee omgegaan?

Minister **Sjoerdsma**:
Dat is een goede vraag. Uiteindelijk is het niet zo dat de vergunningverlening een kwestie is van dialoog. De vergunningverlening gebeurt op basis van de beoordeling zoals die bij ons in huis plaatsvindt. Die geschiedt langs de criteria die u allen heel goed kent. Als daar een oordeel is bereikt, dan is het vaak wel heel lastig om daar nog iets aan af te doen; laat ik het zo zeggen. Ik kan me voorstellen dat het voor bedrijven soms misschien frustrerend is als zij denken: ja, maar dit moet toch gewoon kunnen; waarom kan dat niet? Daarom is het ook van zo groot belang dat niet alleen de Kamer, maar ook het kabinet ervan overtuigd is dat wij dit doen met de allergrootste zorgvuldigheid. Die zorgvuldigheid betekent dat er, zeker als het gaat over de eerste vier criteria, geen duidelijk risico mag bestaan dat daar iets fout gaat. En als dat wel zo is, hoe spijtig dan ook in dit geval voor het bedrijf, neemt het kabinet geen risico.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Ik heb een vraag over de rapportage en de order die is gedaan in april dit jaar. Ik vraag natuurlijk niet alleen om vervelend te doen waarom die rapportage zo laat is, maar als Kamer is het best wel moeilijk om te kunnen controleren op het moment dat bijvoorbeeld een exportvergunning is afgegeven in januari vorig jaar en we dat pas in oktober van het jaar erop te horen krijgen. Dat vind ik gewoon laat. Die order gaat echter over 2026, in april dit jaar.

Nu zegt de minister: daar wilt u meer van weten, maar wacht maar op de rapportage van volgend jaar. Maar dan krijgen we misschien in oktober 2027 te horen wat die order in april dit jaar is geweest. Het is echt heel veel geld, dus daar wil ik eigenlijk niet op wachten. Ik wil die nu kunnen controleren. Ik zou dit dus graag van deze minister willen weten; beschouw het als een informatieverzoek, want anders moeten we hier helemaal een interruptiedebatje van maken. Vooral wil ik ook weten: is er een risico, en is het risico getoetst, dat dit bijvoorbeeld wordt gebruikt in de oorlog in Iran? Is het risico getoetst of het wordt gebruikt bij het schieten op bootjes voor de kust bij Venezuela? Of dat soort risico's er is bij deze order wil ik wel graag horen.

Minister **Sjoerdsma**:
Het eerste deel van de vraag kan ik goed volgen en daar zal ik nu even op antwoorden. Voor het tweede deel van de vraag ga ik niet in op de casuïstiek van verschillende beoordelingen. Ik snap de frustratie bij mevrouw Dobbe, want mevrouw Dobbe heeft heel helder gezegd: leg mij niet nog een keer uit hoe die acht criteria werken. Maar al die individuele gevallen worden wel echt langs die acht criteria getoetst, dus ook deze order van 4,3 miljard, met als eindbestemming de Verenigde Staten, die bestaat uit vliegtuigonderdelen voor vliegtuigen niet in het kader van het F-35-programma. Dan heb

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

ik hopelijk alle informatie gegeven die ik kan geven, laat ik het zo zeggen, maar ik vermoed ook dat het voor mevrouw Dobbe enigszins geruststellende informatie zal zijn. Als het gaat over de echte individuele toetsing van dit soort zaken, verwijs ik toch weer naar de algemene procedure voor hoe het kabinet dit doet.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Hier was ik al bang voor, want ik heb natuurlijk maar vier interrupties, geloof ik, voorzitter. Toch? Ja, nu nog drie. Ja, precies, daar gaan ze. Nu nog twee, dat gaat dan snel! Nee, maar ik zou wel graag willen weten of er bijvoorbeeld een risico is dat die vliegtuigonderdelen worden gebruikt in de oorlog in Iran. Is er een risico dat die vliegtuigonderdelen worden gebruikt in het beschieten van bootjes voor de kust van Venezuela? Kijk, niet alles wat de Verenigde Staten doen, is risicovrij als het gaat om mensenrechtenschendingen. Omdat dit zo'n grote order is, wil ik het weten. Ik zal het niet bij elke order vragen, ook niet als ik er vragen over heb, maar dit is meer dan 4 miljard euro. Daar moeten wij als Kamer toch wel meer informatie over kunnen krijgen? Om niet nog een interruptie kwijt te zijn, zou ik de minister dus willen vragen of hij dat in een brief wat verder wil toelichten of een andere manier wil verzinnen om ons dat toe te lichten, zodat we het wel ook op die manier kunnen controleren.

Minister **Sjoerdsma**:
Ik vind eigenlijk in alle eerlijkheid dat ik net al best wel ver ben gegaan door in een debat dat terugkijkt op 2025 iets te zeggen over een order uit 2026. Omdat mevrouw Dobbe het gezien de omvang van groot belang vond om toch iets te weten van waar het hier nu precies over gaat, hebben we ervoor gezorgd dat we in ieder geval wat konden vertellen over welk land, welke onderdelen en welke onderdelen zeker niet het betrof, gelet op de zorgen die daar ook in de Kamer over leven.

Maar voor de rest geldt toch echt voor deze order wat ook voor andere zaken geldt: wij toetsen dat individueel en die toetsing verschilt niet door de omvang van de order, of het nu 1 miljoen is of 4,3 miljard. De omvang maakt er dus niet voor uit of er zorgvuldiger wordt gecontroleerd of niet. Ik snap dus dat mevrouw Dobbe zegt: dit is een hele grote. Ja, dat klopt. Vorig jaar was er ook een hele grote. Dat betrof, zeg ik uit mijn hoofd, de fregatten van Damen naar Duitsland, waar nu het een en ander over te doen is. Dat was ook een hele grote order, maar die hele grote order staat wellicht naast een hele kleine order van misschien 1 miljoen. Die wordt op dezelfde wijze, met dezelfde zorgvuldigheid getoetst.

De **voorzitter**:
Mevrouw Maes. O, sorry, de heer Bamenga was eerst.

De heer **Bamenga** (D66):
Ik begrijp dat de minister zojuist heeft aangegeven dat de meeste vergunningsaanvragen juist wel op tijd gebeuren en dat slechts de meest complexe zaken wat langer duren. Het lijkt me alleen maar goed dat op het moment dat iets complex is en meer zorgvuldigheid nodig heeft, die zorgvuldigheid ook betracht wordt. Ik had natuurlijk ook een tweede vraag. Die had ermee te maken dat het ook voor de bedrijven belangrijk is om het te kunnen volgen. Op het moment dat ik een bestelling doe, via welk bedrijf dat ook is, PostNL of wat dan ook, kan ik die gewoon heel makkelijk volgen. Bij de overheid kun je meestal gewoon volgen waar je je bevindt in het proces. Dat zouden we ook graag hiervoor willen zien. Er is in ieder geval een enorme behoefte

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

aan, zodat mensen ook hun partners kunnen informeren over waar in het proces de aanvraag zit. Daar heb ik de minister nog niet over gehoord. Ik zou heel graag een toezegging willen dat de minister dat wil oppakken om ervoor te zorgen dat daar veel meer transparantie in komt.

Minister **Sjoerdsma**:
Die vraag snap ik ook heel goed. Ik snap overigens ook de vragen van het bedrijfsleven daarover heel goed. Laat ik vooropstellen: de houding van de medewerkers die hiermee bezig zijn steekt de klantenservice van Coolblue naar de kroon, volgens mij. Als bedrijven de telefoon opnemen of e-mailen met de vraag waar ze staan in het proces, krijgen ze daar ook antwoord op. Ik zie mensen op de publieke tribune nee schudden, dus dat gaat dan nog tot ons komen.

Als ik mag kiezen waar ik schaarse capaciteit maar ook schaarse financiële middelen zou willen inzetten, zou ik die liever inzetten op methodes om het proces te versnellen dan op het inrichten van een digitale dienstverlening om iedereen transparant te laten zien waar dit nou precies zit. Dat zal namelijk echt wel wat tijd kosten en ook een behoorlijke financiële investering, terwijl ik denk dat de kern hier is dat bedrijven willen weten waar die order is omdat ze denken: jemig, dit duurt te lang, komt er nog wat van? Dat zou mijn gevoel zijn. Daarvan zou ik dus zeggen: laten we nou alles wat wij hebben, richten op het zo veel mogelijk versnellen maar niet het versoepelen van deze procedure. Elke suggestie die de Kamer daarvoor heeft of elke suggestie die vanuit de ambtenaren of het bedrijfsleven komt en die wij kunnen gebruiken, zullen we ook gebruiken. Ik vind dit een creatieve en een goede suggestie, maar in de keuzes die we moeten maken, zou dit niet mijn eerste keuze zijn.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Ik had nog wel een tweevoudige vraag naar aanleiding van de beantwoording van de minister. U vertelde dat we in algemene zin die wettelijke termijnen halen, maar er zijn dus meer zaken en meer aanvragen. Die aanvragen zijn ook complexer van aard dan ze waren. Ik was benieuwd waar die complexiteit dan in zit. Ik was ook benieuwd, aangezien de minister ook zei dat er elke dag wordt gewerkt om dat proces beter te maken, aan welke knopjes de minister nog kan draaien om dat proces daadwerkelijk beter te maken, zodat het ook sneller wordt.

Minister **Sjoerdsma**:
De eerste vraag snap ik goed. Ik zal proberen die in algemene zin te beantwoorden. Laat ik het zo zeggen: hoe complexer en ingewikkelder de systemen en hoe ingewikkelder de landen van eindbestemming, des te belangrijker is het om die toetsing heel zorgvuldig te doen. Dat vraagt soms hele specifieke informatie over de specifieke eindgebruiker van de systemen. Soms vraagt dat ook nadere informatie over de specifieke werking van het materiaal dat wordt geleverd. Soms vraagt dat ook informatie over in welk systeem Nederlandse onderdelen precies worden gekoppeld en hoe dat in elkaar zit. Nou, ik noem maar eens drie categorieën die maken dat dit echt complex is. Ik denk dat de mensen die hier dagelijks mee bezig zijn er vast nog wel meer kunnen bedenken.

Dan hebben we ook nog te maken met soms heel snel veranderende situaties, en dus met de appreciaties van hoe landen in bepaalde situaties handelen. Daarom noemde ik net ook het voorbeeld van de Golfstaten. Ja, op het moment dat deze landen worden

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

aangevallen, verandert er ook weer iets in de procedure van hoe we naar deze landen kijken, want ja, dan hebben ze dat defensieve materiaal om hun eigen burgers te beschermen ontzettend snel nodig. Dat is gewoon een ander voorbeeld, maar dat maakt natuurlijk wel dat andere zaken dan even iets langer moeten blijven liggen, want er komt gewoon iets in een voorrangslaantje voorbij; alles wat niet in dat voorrangslaantje zit, moet dan even iets langer wachten. Ik probeer het zo concreet te maken als het kan, maar dit is, denk ik, in algemene zin waarom het soms complexer is dan we zouden willen.

De **voorzitter**:
Heeft u een vervolgvraag? Het hoeft niet.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Nou ja, dat wil zeggen … Op mijn tweede vraag had ik volgens mij geen antwoord gekregen. Nu is mij uitgelegd hoe die complexiteit in elkaar zit, maar ik heb nog geen antwoord gehad op de vraag aan welke knoppen nog te draaien is om dat proces te verbeteren.

Minister **Sjoerdsma**:
Ik heb net in mijn inleiding van het blok geprobeerd twee dingen te schetsen. Over het eerste hebben we net gewisseld. Er zijn in toenemende mate complexe gevallen en het is echt lastig om die complexe gevallen op een goede manier na goed onderzoek binnen de wettelijke termijn voor elkaar te krijgen. Dat is één. Twee is dat het de inzet is van iedereen die hiermee bezig is, inclusief de politieke leiding van het ministerie, om dit zo veel mogelijk te versnellen. Daar worden creatieve dingen in bedacht: vergunningen langer verlenen, bedrijven beter informeren, voorrangsprocedures, de capaciteit is de afgelopen jaren licht opgehoogd.

Maar ik wil er ook bij zeggen dat ik vermoed dat dat niet voldoende zal zijn om het allemaal op te lossen. De knoppen die we hebben zijn: slimmer werken binnen de procedures, extra capaciteit, dat soort zaken. We lopen gewoon een beetje tegen de grens aan van wat we kunnen doen, als ik heel eerlijk ben. Dat is misschien een frustrerend antwoord qua eindresultaat onder de streep, maar er wordt echt met mens en macht gewerkt aan alles wat wij onder de streep kunnen wegwerken binnen de tijd.

De **voorzitter**:
Ik heb zelf ook een interruptie, dus wil ik het voorzitterschap aan de heer Bamenga overgeven.

Voorzitter: Bamenga

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik zou graag mevrouw Kröger het woord willen geven voor haar interruptie.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Ik worstel gewoon met hoe wij als Kamer nou goed toezicht en controle kunnen uitoefenen op de beantwoording van de minister op de vraag van mevrouw Dobbe ten aanzien van die grote export naar de VS. De minister zegt dat we dan moeten wachten tot het verslag van 2027 en dan dus terugkijken. Maar ondertussen hebben we vandaag op de agenda allemaal brieven van dit jaar over vergunningen naar Jordanië, naar

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Indonesië, naar Marokko. Dus waarom dan niet ook over die 4,3 miljard naar de VS? Waarom is dat een heel ander geval? Zou dat niet net zo goed iets moeten zijn wat we hier kunnen bespreken? Dus ik snap de logica van de minister niet helemaal. Daarbij denk ik dat het van belang is dat wij wel degelijk toezicht kunnen houden op dusdanig grote orders, want dat is onze rol.

Minister **Sjoerdsma**:
Er is niks dat dit kabinet belangrijker vindt dan dat de Kamer in positie is om toezicht te houden en controle te hebben over met name dit soort gevoelige zaken. Dat is ook, denk ik, waarom het Nederlandse transparantiebeleid echt buitengewoon vooruitstrevend is. Ook internationaal wordt dat erkend. Ik zal me in dit debat natuurlijk niet verschuilen door te zeggen dat het alleen maar terugkijkend is. Dat is ook waarom ik mevrouw Dobbe de informatie heb gegeven die wij hier kunnen geven. Ik wil daar wel aan toevoegen dat Kamer als het gaat over vergunningen boven de 2 miljoen vrijwel onverwijld wordt geïnformeerd, dat de Kamer maandelijks de overzichten krijgt van wat eruit gaat — dat betreft ook deze 4,3 miljard — en dat er daarnaast nog jaarlijks een verantwoording is.

Dus ja, de grip van de Kamer op deze zaken is als volgt. Enerzijds komt het op individueel niveau tot uw Kamer als het een bepaalde financiële omvang overschrijdt. Als uw Kamer daar vervolgens iets van vindt of er een debat over wil voeren, dan hebben wij dat uiteraard te volgen, met inachtneming van wat ik zei over de individuele casuïstiek. Twee: maandelijks krijgt u het algehele overzicht. Drie: jaarlijks proberen wij recht te doen aan alles wat er dat jaar is gebeurd in de tranche. Dat bespreken we hier met elkaar. Uiteraard zal ik proberen antwoord te geven op alle vragen die de Kamer heeft, maar het is wel zo dat het lastig is, ook als ik kijk naar de voorbereiding en terugkijkend op 2025 toen we alles met elkaar netjes hebben doorgenomen, om individuele casuïstiek van 2026 erbij te pakken, want dan moeten we gewoon ook echt de materie in duiken. Voor deze hebben we dat willen doen, gelet op de omvang, maar ik hoop dat de methodiek die we hebben, die echt uniek is — dat is dus individueel boven de 2 miljoen, maandelijks en jaarlijks — nog steeds volstaat, want ik vind het zelf echt een buitengewoon voorrecht om op die manier geïnformeerd te worden. Dat vond ik overigens ook toen ik aan uw kant zat.

De **voorzitter**:
Volgens mij is er nog een vervolgvraag. Of is die er niet?

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Nee, helaas, voorzitter. Met vier interrupties bewaar ik die. Dan neem ik het voorzitterschap dus weer terug.

De **voorzitter**:
Ja.

Voorzitter: Kröger

De **voorzitter**:
Ik kijk of er nog andere vragen zijn over dit stuk van het debat onder de noemer algemeen of dat de minister door kan naar het Verdrag van Aken.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Minister **Sjoerdsma**:
Het Verdrag van Aken inderdaad. Een aantal van uw leden hebben daar vragen over gesteld. Ik wilde beginnen met de meest logistieke vraag, namelijk de vraag wanneer de Kamer dat kan verwachten. Op 10 juli is de ministerraad akkoord gegaan met de memorie van toelichting. De Raad van State heeft op 7 oktober advies gegeven over die memorie. Die opmerkingen worden nu verwerkt. Dan hoop ik ook dat we dit spoedig daarna met uw Kamer kunnen delen, om het parlementair goedkeuringstraject te kunnen beginnen. Het streven is uiteraard om dat zo snel mogelijk te doen. Ik denk dat dat in de praktijk net eind 2026 of misschien net begin 2027 wordt, afhankelijk van de verwerkingstijd die we nodig hebben en van de afstemming binnen het kabinet. Maar hier zit serieuze haast achter.

Mevrouw Dobbe vroeg hoe we het toetreden tot het Verdrag van Aken kunnen rijmen met die toetsingscriteria en het belang van mensenrechten. Ik denk dat het echt van belang is dat Nederland en de andere verdragslanden in het Verdrag van Aken gebonden zijn aan die Europese wapenexportregels, waaronder op het vlak van de mensenrechtenschendingen. Aan die criteria verandert niks. Dat is onder het Verdrag van Aken echt niet anders.

Wat wél verandert, is dat het verdrag is gestoeld op het vertrouwen in elkaars controletoets, maar die controletoetsen zijn aan dezelfde internationale controleverplichtingen en dezelfde waarden verbonden. Dat betekent dat ook risico's op mogelijke mensenrechtenschendingen door alle verdragspartijen moeten worden meegenomen in de toetsing en dat die doorslaggevend is. Ik denk ook, als ik gewoon even kijk welke landen deelnemen … Ik hoor uw Kamer er namelijk weleens over oordelen dat sommige landen lichter zouden zijn in de toetsing. Ik noem ook een land als Spanje. Ik vermoed dat de Kamer denkt dat dat land bepaald niet lichter zal zijn in de toetsing. Dat land is ook onderdeel van het Verdrag van Aken. Ik denk dus dat die exportcriteriaregels, die toetsingscriteria, blijven staan als een huis; dat is ook de opvatting van het kabinet.

De heer Lohman vroeg hier wat het dan voor de concurrentiepositie van de Nederlandse defensie-industrie betekent. Dat is natuurlijk een van de belangrijke drijfveren om ook onderdeel te worden van dit verdrag. Daarmee krijgt Nederland namelijk een plek aan tafel bij de Europese lidstaten met hele grote defensie-industrieën en krijgt Nederland dus ook meer invloed op de export van gezamenlijk ontwikkelde defensiegoederen. Dat is meer dan in de huidige situatie, waarbij lidstaten elkaar eigenlijk alleen maar achteraf informeren over afgewezen vergunningen. Het zal er ook voor zorgen — ik denk dat dat belangrijk is — dat het speelveld voor de Nederlandse defensie-industrie door dezelfde autoriteit wordt getoetst, namelijk door de autoriteit van het land dat het definitieve wapensysteem uitvoert. Dat betekent dus minder administratieve lasten en een versnelde procedure. Ik denk dat dat, gelet op wat we net met elkaar wisselden over die procedures, van belang is, want dat betekent dat de toets aan het exportbeleid maar één keer plaatsvindt.

Mevrouw Kröger vroeg ook nog naar — zo noem ik het maar even; volgens mij noemde zij het ook zo — de noodstop. In het ultieme geval kan een verdragspartij op basis van ofwel nationale veiligheid ofwel directe belangen aan de noodrem trekken zodat een transactie geen doorgang vindt. Die begrippen zijn niet nader in het verdrag gedefinieerd, zodat iedereen daar comfort bij heeft. Ik denk wel dat je, gelet op de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

doelstelling van het verdrag, terughoudend moet zijn met het gebruik van die noodrem, maar die noodrem is er, op basis van deze beide criteria, wel degelijk en ik denk ook dat die comfort zou moeten kunnen geven aan uw Kamer.

Ik denk dat dit de vragen waren op het gebied van het Verdrag van Aken. Daarbij moet ik uiteraard zeggen dat de Kamer bij het hele parlementaire goedkeuringsproces van ons nog de memorie van toelichting te verwachten heeft en dat wij ook uitgebreid de gelegenheid zullen hebben om de vragen, die wellicht leven, niet alleen over hoe dit verdrag werkt maar ook over wat het betekent voor de rol van de Kamer, met elkaar te bespreken. Dat was het Verdrag van Aken.

De **voorzitter**:
Ik zie een interruptie van mevrouw Dobbe.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Misschien eerst een procedurele vraag. Komt de Transfers Directive en zo ook nog? Was dit het blokje waarin dat aan de orde had moeten komen of komt dat nog op een ander moment terug?

Minister **Sjoerdsma**:
Daar heb ik net ook nog iets over gezegd. Als dat niet voldoende was, moet u uw vraag misschien nog even toespitsen.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Ik wilde iets vragen over het Verdrag van Aken. Wij hebben het Woo-verzoek dat daarover ging opgezocht en gelezen. Daarin zegt Buitenlandse Zaken zelf dat toetreding ook zou betekenen dat de lat qua exportcontrole in Nederland behoorlijk naar beneden gaat. Dat zit hem, denk ik, niet in het feit dat die criteria veranderen, maar in het punt dat verschillende landen met dezelfde criteria andere uitkomsten hebben. Dat hoorden we ook tijdens dat rondetafelgesprek, namelijk dat landen met dezelfde criteria andere uitkomsten hebben voor dezelfde wapensystemen en dezelfde besluiten om wel of niet te exporteren.

Mijn vraag is dan ook of deze minister dat erkent. Als dat niet zo is, hoor ik dat ook graag. Wij horen namelijk van alle experts dat het wél zo is. Welke aanleiding heeft deze minister dan om te zeggen dat het niet zo is en dat het tot precies dezelfde uitkomsten leidt? Als die erkenning er wel is, kan er toch geen andere conclusie zijn dan dat dit de lat naar beneden bijstelt? Daar wil ik dus graag van deze minister een reactie op.

Minister **Sjoerdsma**:
Ik weet in alle eerlijkheid niet op welk Woo-verzoek mevrouw Dobbe doelt, maar laat ik wel antwoord geven op haar vraag. De kern van het Verdrag van Aken bestaat uit een aantal zaken. Het eerste is dat al die landen zich blijven verbinden aan die Europese exportcriteria. Dat hebben ze overigens al eerder gedaan, in ieder geval de landen van de Europese Unie. Voor het VK ligt dat wellicht net iets anders, maar dat land heeft een systeem dat daar toch wel behoorlijk op lijkt, als je daar door je oogharen naar kijkt. Het tweede is dat het zorgt voor een verlaging van de administratieve lasten en voor een versnelling van de procedures, omdat je inderdaad kijkt waar een systeem grotendeels in elkaar wordt gezet; dat land wordt belast met de beoordeling.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Kan het dan zo zijn dat landen anders beoordelen? Ik denk dat je dat niet helemaal kan uitsluiten, in die zin dat de manier waarop dingen gewogen worden of de expertise die in bepaalde aanwezig is, kan verschillen. Maar de criteria zijn eenduidig. De uitleg van de criteria in Europese zin is ook eenduidig. Informatie over zogenaamde afwijzingen wordt in Europa netjes met elkaar gedeeld, zodat iedereen kan zien dat een bepaalde partij of eindbestemming vanwege een bepaalde reden niet is afgewerkt. Ik snap waar mevrouw Dobbe naartoe wil, maar ik denk niet dat de lat in díé zin omlaaggaat.

Dan hebben we tot slot ook nog de noodremprocedure, waar mevrouw Kröger ook naar heeft gevraagd. Als er echt grote zorgen zijn, dus als wij denken dat de twee criteria die daarvoor gelden daarbinnen vallen en er iets gebeurt wat echt niet zou moeten gebeuren, dan kunnen we de noodrem gebruiken en daar iets mee doen. Voor de duidelijkheid: dat kan in de huidige situatie niet. Als Duitsland of Frankrijk besluit iets op een bepaalde manier te gaan doen, kunnen we, toch heel plat, informatie vragen of op het diplomatieke vlak zorgen met elkaar delen, maar is er niet iets wat Nederland kan doen om dat niet door te laten gaan. Ik zou dus ook zeggen dat het aan de controlekant iets toevoegt wat er voorheen niet was. Natuurlijk is het wel iets waarvan we moeten zeggen dat je dat liever niet inzet, omdat dat, denk ik, tot echte serieuze confrontatie leidt, maar het ís er wel en het was er voorheen niet.

De heer **Lohman** (CDA):
Ik wilde ook een vervolgvraag over dit thema stellen. In de technische briefing hebben we het hier namelijk ook over gehad. Daar hoorden we inderdaad dat er gelijke richtlijnen zijn en dat die niet veranderen. Er kunnen ook verschillende interpretaties van die richtlijnen zijn. Daarin spelen ook diplomatieke afwegingen een rol. Dat kan natuurlijk per land verschillen. Denk bijvoorbeeld aan de manier waarop Frankrijk diplomatieke afwegingen maakt ten opzichte van de manier waarop Nederland dat doet. Mijn vraag is dus, misschien vrij breed, hoe je waarborgt dat in dat diplomatieke spel die waarden niet te veel uiteen gaan lopen of misschien zelfs tegenover elkaar komen te staan.

Minister **Sjoerdsma**:
Ik denk dat die criteria in algemene zin echt wel in marmer gebeiteld zijn. Er moeten dus wel heel stevige diplomatieke overwegingen zijn om die criteria, en zeker de eerste vier, zomaar overboord te gooien. Ik denk dat geen enkele lidstaat dat gaat doen. Dat zou mijn indruk zijn. Maar ik denk dat dit verdrag ook een gelegenheid met zich mee kan brengen. Als je namelijk met elkaar aan tafel zit, ook met ieders defensie-industrie erbij, kun je het gesprek ook van tevoren met elkaar voeren. Even los van individuele vergunningen en de casuïstiek, geeft dit volgens mij de gelegenheid om dit soort zaken heel uitgebreid en grondig met elkaar door te nemen. Dat gebeurt op dit moment eigenlijk ook niet. Natuurlijk wordt er in Brussel op ambtelijk niveau gesproken over beleid — dat is ook goed — maar ik denk dat het ook een winstpunt is om op dit terrein echt elkaars nieren te proeven en serieus met elkaar door te praten over deze overwegingen. Dat neemt niet weg dat landen op sommige terreinen nog steeds een andere afweging kunnen maken dan wij wellicht zouden doen. Dat kan je nooit helemaal voorkomen. In de best mogelijke vormen van harmonisatie en samenwerking is dat mogelijk, maar ik denk dat het wel echt een stap vooruit is.

De **voorzitter**:
De heer Bamenga, kan ik het voorzitterschap weer even aan u overdragen?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter: Bamenga

De **voorzitter**:
Ja, dank u wel. Ik geef het woord aan mevrouw Kröger voor een interruptie.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Ik vind het toch een beetje verwarrend wat de minister hier schetst. In de informatie die wij in het rondetafelgesprek kregen, maar ook in de casuïstiek, bijvoorbeeld de wapenexport naar Israël, zien we een gigantisch verschil tussen hoe verschillende Europese landen dat taxeren en de keuze maken om wel of niet streng op te treden bij een risico op bijdragen aan mensenrechtenschendingen c.q. genocide. Hoe kijkt de minister naar het feit dat wij als land, door vaak kleine onderdelen te maken die door anderen verwerkt worden, eigenlijk toch een deel van die controle uit handen geven en dat dat toch duidelijk anders wordt ingeschat?

Minister **Sjoerdsma**:
Deze vraag snap ik ook goed, zeker vanwege de gevoeligheid. Ik denk dat de kern hiervan ook zit in hetgeen waar ik het gesprek met de heer Lohman over had. Het geeft de gelegenheid om het over deze meningsverschillen te hebben. Het geeft invloed om daar serieus met elkaar over te praten. Nu zit je toch een beetje naar elkaar te kijken. Ik kan me goed voorstellen dat er, even afhankelijk van het land, in de Kamer verschillende soorten frustraties bestaan over wat er juist wel of juist niet wordt geleverd en dat iedereen daar op verschillende manieren naar kijkt. Maar als Duitsland of Frankrijk nu besluit om heel anders met een bepaalde situatie om te gaan, weten we het vaak niet of komen we er per ongeluk achter, omdat goedkeuringen niet aan elkaar worden gemeld. Het is geen systeem waarin je het elkaar meldt als je iets goedkeurt; je meldt het elkaar alleen als je iets niet goedkeurt.

Als je het zo bekijkt, denk ik dat het de gelegenheid geeft om heel goed met elkaar van gedachten te wisselen, zeker vanuit de positie die Nederland heeft op het gebied van wapenexport naar Israël, waar we een zeer restrictief beleid voor hebben. Dan kunnen er uiteraard twee dingen gebeuren. Het kan gebeuren dat de Nederlandse gedachten niet dominant blijken te zijn. Dan heb je niks gewonnen. Maar het kan ook gebeuren dat andere landen denken: nou, er zit bij nader inzien toch wat in die argumenten, dus laten we daar nog een keer goed naar kijken. Dan heb je wel iets gewonnen. In dat opzicht zie ik dus eigenlijk alleen maar winst. Ik zie alleen maar een vergrote invloed vanuit Nederland, niet alleen op die besluitvorming, maar ook op de positie van onze defensie-industrie.

De **voorzitter**:
Ik zie dat mevrouw Kröger een vervolgvraag heeft.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
In dat voorbeeld is het probleem toch niet dat we niets gewonnen hebben, maar juist dat we iets verloren hebben? Het wordt dan toch slechter? Het betekent dan toch dat onderdelen van wapens of wapens in hun geheel via derde landen doorgevoerd kunnen worden naar bijvoorbeeld Israël, waar Nederland zelf een restrictiever beleid op voert? Er zit namelijk gewoon een enorm gat tussen hoe Nederland hiermee omgaat en hoe bijvoorbeeld Duitsland dat doet.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Minister **Sjoerdsma**:
In alle eerlijkheid denk ik dat we niet al te veel op als-danscenario's moeten vooruitlopen. Ik denk dat je wel degelijk ziet dat er behoorlijk wat waarborgen zijn die de situatie verbeteren als je kijkt naar de manier waarop dit zou kunnen gaan werken, namelijk door in algemene zin gesprekken met elkaar te voeren, door de duidelijke harmonisatie van procedures en regels en door de noodremprocedure. Natuurlijk kan het zo zijn — daar moeten we ook niet voor weglopen — dat een land een keer iets wil vergunnen waar wij niet meteen heel enthousiast over zijn en waar een Nederlands onderdeel in zit. Dat zou best kunnen. We moeten, denk ik, niet uit de weg gaan dat die situatie bestaat. Maar die vergunning moet nog steeds worden afgegeven en getoetst langs die acht criteria. Dat is dan ook de basis voor het gesprek, een gesprek dat we anders op geen enkele manier hadden kunnen voeren. Dat zeg ik even voor de duidelijkheid.

De **voorzitter**:
Dank u wel.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Ik neem het voorzitterschap weer terug.

De **voorzitter**:
Alstublieft.

Voorzitter: Kröger

De **voorzitter**:
Ik kijk naar de leden om te zien of er nog andere interrupties zijn.

De heer **Bamenga** (D66):
Ik heb heel goed geluisterd, ook naar de interrupties van mijn collega op dit onderwerp. In het verdrag wordt er natuurlijk gesproken over een permanent comité, dat in ieder geval hiermee aan de slag gaat. Ik wil graag weten welke rol de minister ziet voor zo'n permanent comité als het gaat om dit soort zaken aan de voorkant en wellicht ook als er een risico optreedt aan de achterkant.

Minister **Sjoerdsma**:
Ik snap de vraag best goed. Het ziet natuurlijk voor een deel op waar we net met elkaar over spraken. Maar ik moet wel zeggen: als we het echt gaan hebben over de invulling van het permanent comité, dan zou ik dat het liefst doen in de parlementaire goedkeuringsprocedure, want dan gaan we toch een beetje de diepte in. Het zijn niet de details; dat zal ik ook meteen toegeven. Maar de werking, het reglement van orde en wat er wel en niet in het permanent comité besloten kan worden, heb ik nu niet paraat. Dat zou eventueel in de tweede termijn kunnen en anders in de parlementaire goedkeuringsprocedure.

De **voorzitter**:
Ik maak zelf even een punt van orde als voorzitter. Ik zie dat het pas 12.15 uur is. We zitten dus goed in de tijd, maar we hebben ook een extra bewindspersoon te gast in deze commissie. Ik wil de leden de ruimte geven om die ook te kunnen bevragen. Ik doe hem een plezier, hoor ik. Daarom wil ik voorstellen dat ik zes interrupties toelaat, want ik

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

denk dat dat kan qua tijd. Dan zijn we bij het volgende onderdeel.

Minister **Sjoerdsma**:
Omzeiling.

De **voorzitter**:
Ja.

Minister **Sjoerdsma**:
De heer Lohman vroeg hoe vaak controle na levering geleid heeft tot de ontdekking van ongewenst eindgebruik of doorlevering. Misschien even voor beide individuele casuïstiek: wat doen we dan in zo'n geval? Gelukkig komt dit echt niet vaak voor, maar als die signalen er zijn, worden die met hele grote urgentie opgepakt. Dit druist namelijk natuurlijk in tegen het doel van ons exportcontrolebeleid, namelijk het voorkomen van misbruik. Er wordt dus gekeken naar die verstrekte vergunning. Als die nog geldig is, wordt die meteen opgeschort. Dat is natuurlijk van groot belang.

Als er sprake is van omleiding, zal het allereerst leiden tot diplomatieke stappen en kanalen richting het land van waaruit is omgeleid. Als het zodanig van aard is — laat ik het zo zeggen — dat het terecht is om te doen, dan zou het ook kunnen dat de beoordeling van toekomstige vergunningaanvragen van de eindgebruikers in kwestie radicaal anders zal plaatsvinden. Dat is, denk ik, zowel voor de exporteur als voor het ontvangende land, met name als het gaat om wat het voor de toekomst kan betekenen in zaken van levering, een van de belangrijkste drukmiddelen die wij hebben.

De heer Lohman vroeg ook: zou een track-and-tracesysteem van bijvoorbeeld Nederlandse sensoren geen nuttige oplossing zijn om omleiding ingewikkeld te maken? Ik denk dat Nederland en het Nederlandse kabinet op dat gebied eigenlijk alles doen wat we kunnen doen. Het gaat overigens niet alleen om de omleiding van wapens, maar ook om de omleiding van dualusegoederen en andere zaken. Dat willen wij voorkomen, want we hebben dat eerder gezien.

In eerdere jaren, ook kort nadat Rusland Oekraïne grootschalig binnenviel, zagen we weer dat westerse chips in andere producten gebruikt werden door Rusland. We doen alles wat we kunnen doen om dat net zo nauw en beperkend mogelijk te maken, zodat goederen niet ergens terecht kunnen komen waar ze niet terecht zouden moeten komen. Dat betekent dat voor ons de risico-inschatting vooraf zo ontzettend cruciaal is. Daarbij geldt dat het trackrecord van het land onderdeel uitmaakt van de risico-inschatting en het trackrecord van de bedrijven.

Wij hebben, net als veel andere Europese lidstaten, geen controle achteraf en ook geen track-and-tracesysteem. Dat komt omdat we ook geen rechtsmacht hebben om te controleren en te handhaven in die landen. Ik heb wel even gekeken wat andere landen doen die dat wel hebben. Het gaat dan eigenlijk vooral over kleine en lichte wapens, maar daar hebben wij geen industrie voor. Wij hebben voornamelijk componenten. Dat maakt controle achteraf echt tot een … We hadden het net over een beperkte capaciteit en hoe we die inzetten. Die capaciteit hebben we op geen enkele manier. Het zou eigenlijk een nieuw ministerie en een hele hoop ambtelijke capaciteit vragen om dat goed te kunnen doen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Die toetsing vooraf is dus één. Dan hebben we natuurlijk nog internationale organisaties en zeer gewaardeerde maatschappelijke organisaties, die vaak bewijs vergaren over ongewenst eindgebruik. Daar kunnen we ook weer op acteren als dat plaatsvindt. Ik vind dat die samenwerking over het algemeen bijzonder goed loopt. Het kabinet waardeert die samenwerking ook enorm.

Dan vroeg mevrouw Kröger hoe Nederland omgaat met exporten via andere landen of partners — zij gaf het voorbeeld van Frankrijk, VAE en Sudan — en welke consequenties dat heeft. Wij nemen de risico's op omleiding zeer serieus. Als er sprake is van omleiding naar embargolanden of risicolanden, vindt er direct overleg met de betrokken instanties plaats, zodat we kunnen onderzoeken wat er verkeerd is gegaan en waarom. Mocht de conclusie zijn dat er sprake is van de omleiding van Nederlandse goederen, dan zullen de betreffende landen en instanties daar meteen op worden aangesproken, komt er een opschorting van de vergunning en wordt dat meegewogen in nieuwe vergunningsaanvragen. In EU-verband is het natuurlijk zo dat ook een land als Frankrijk, denk ik, als ik zo de reactie zag op dit nieuws, niet bepaald mild is als het gaat om dit soort omleiding. Ik heb er dus niet zo veel twijfels bij dat Nederland daar alleen in staat.

Mevrouw Dobbe vroeg in dit kader nog naar de berichtgeving over Nederlandse wapens die terecht zijn gekomen bij het Russische Vrijwilligerskorps. Wij steunen de verdediging van Oekraïne. We hebben daar natuurlijk ook substantiële politieke, militaire, economische en diplomatieke steun aan geleverd. Op 24 april jongstleden heeft het kabinet kennisgenomen van deze berichtgeving. We hebben ook stappen ondernomen om die berichtgeving te verifiëren. Ik wil daar twee dingen over zeggen. Een. Het kabinet ziet geen aanleiding voor verder onderzoek. Twee. Ik kan vanwege internationale veiligheidsredenen geen verdere inhoudelijke appreciatie geven. Ik snap dat dat frustrerend is, maar ik hoop dat het iets van comfort geeft richting mevrouw Dobbe.

De heer Lohman linkte vermoedelijk misbruik aan het Verdrag van Aken en vroeg hoe de Kamer over ernstige gevallen wordt geïnformeerd. Ik heb daar een paar opmerkingen over. De eerste opmerking is, denk ik, dat misbruik van componenten altijd zal leiden tot een heel serieus gesprek en een gezamenlijke bespreking van de zorgen. Twee. Het kabinet zal de Kamer uiteraard op de gebruikelijke wijze blijven informeren over de export en dit soort zaken, als die onder de werking van dit verdrag vallen. Wat dat betreft verandert er dus niks. Het enige wat wij daaraan toevoegen, is dat we ook in staat zijn om nadrukkelijker met onze partners te spreken over het voorkomen van deze zaken en over wat te doen als dit toch gebeurt.

Mevrouw Kröger vroeg nog … Dit is eigenlijk dezelfde vraag die ik net al heb beantwoord. Dit was het blokje omleiding.

De **voorzitter**:
De heer Bamenga. O, niet? Dan is het woord aan de heer Lohman.

De heer **Lohman** (CDA):
Ik wilde nog even terugkomen op de track and trace. Ik noemde het zelf eigenlijk een utopie, maar ik vind het wel interessant dat u daar serieus op ingaat. Ik heb een verduidelijkende vraag. U zegt dat het niet zo'n logische optie is voor het soort producten dat wij uitleveren, maar dat het wel zou kunnen bij andersoortige wapens en dat er

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

andere landen zijn die dat doen of die soortgelijke procedures hebben. Heb ik dat goed begrepen of ging dat over controle achteraf?

Minister **Sjoerdsma**:
Dat laatste ging inderdaad over controle achteraf. Dat gaat dan over die kleine, lichte wapens. Dat is dus eigenlijk een industrie die Nederland niet heeft en waar wij dus ook geen rol in spelen. Dat is voor ons lastiger, omdat wij heel vaak onderdelen leveren van grotere, complexe systemen.

Doen andere landen het? Ik denk dat de vrij brede erkenning is dat dat eigenlijk niet uit te voeren is, helaas. Ik snap de wens natuurlijk wel. Je zou eigenlijk het liefst willen dat je bijna live op een wereldkaart kan zien waar alles wat je geëxporteerd hebt zich op dat moment bevindt, maar dat is helaas technisch en bureaucratisch gezien onmogelijk. Ik denk dat er ook een duidelijk preventief effect van uitgaat door de betrokkenheid van internationale organisaties en maatschappelijke organisaties, door de consequenties die omleiding heeft en omdat we er toch op een gegeven moment wel achter komen als het plaatsvindt.

Misschien is dat niet stante pede, maar ik verbaas me er toch over, als je bijvoorbeeld kijkt naar een land als Sudan, wat maatschappelijke organisaties allemaal boven water weten te krijgen, zelfs in de meest afgelegen gebieden, met zeer overtuigend bewijs van dat het er niet alleen is, maar ook waar het vandaan komt. Dat is natuurlijk ook weer waardevolle informatie die diplomatiek kan worden ingezet.

De **voorzitter**:
Meneer Bamenga, wilt u het voorzitterschap even van mij overnemen?

Voorzitter: Bamenga

De **voorzitter**:
Zeker. Ik geef het woord aan mevrouw Kröger voor een interruptie.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Even op dat laatste punt, namelijk die waardevolle informatie die vanuit maatschappelijke organisaties komt. De minister zei net een paar dingen en ik probeer even heel praktisch te snappen wat er gebeurt op het moment dat er inderdaad wapens worden aangetroffen, wapens die via de Emiraten zijn gegaan, vanuit bijvoorbeeld Frankrijk en waar een Nederlandse component in zou zitten. Wat gebeurt er dan? In welke gevallen wordt zo'n vergunning opgeschort? Kan de minister mij schetsen hoe vaak in de afgelopen tien jaar een vergunning is opgeschort?

Minister **Sjoerdsma**:
Om meteen met de deur in huis te vallen: hoe vaak een vergunning is opgeschort moet ik echt uitzoeken. Dat zal niet vaak zijn. Ik ga kijken of dat lukt voor de tweede termijn. Mocht dat niet lukken, dan zullen we daar in een van de reguliere brieven op terugkomen; ik denk in het verslag van een RBZ. Ik moet even nadenken wat daar een nuttig moment voor is. Maar als het lukt, doe ik het straks in de tweede termijn.

Ik zal niet ingaan op de casuïstiek zoals mevrouw Kröger die schetst omdat het op dit moment een hypothetisch scenario is, maar laat ik wel zeggen dat wij signalen in

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

algemene zin uiterst serieus nemen. Als er signalen zijn dat er omleiding heeft plaatsgevonden, ongeacht hoe die signalen tot ons komen, of dat nu via de exporteur zelf is, via internationale of maatschappelijke organisaties of via diplomatieke betrekkingen, dan nemen wij die dus uiterst serieus.

Stap één is kijken of de vergunning nog steeds werkzaam is. Als die werkzaam is, betekent dat opschorting. Afhankelijk van wat er is gebeurd, kan het betekenen dat het gevolgen heeft voor toekomstige vergunningverlening, ofwel voor de exporteur ofwel voor het land. Het kan betekenen dat er diplomatiek wordt gesproken, maar dat is wel een weging. Ik zou graag zeggen dat we een uitgebreid stappenschema hebben waarin alles een percentage krijgt, maar dat is natuurlijk ook een beoordeling van de situatie van de exporteur en van de mate van Nederlandse betrokkenheid. Dat komt ook aan op de expertise van de ambtenaren en op de politieke gevoeligheid. Ik heb het al eens eerder gezegd, maar ook dit valt denk ik niet helemaal met een nagelschaartje te knippen. Ik wil er wel bij zeggen dat Nederland dit in algemene zin uiterst serieus neemt. We nemen de procedures vooraf heel erg serieus. Dat betekent ook dat wij dat niet zomaar laten passeren als we er achteraf achter komen dat mensen bewust of onbewust iets doen wat wij niet hebben goedgekeurd.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Dus de minister schetst eigenlijk dat het een beetje een fluïde proces is, waarbij het soms diplomatiek wordt opgepakt en het soms tot een opschorting leidt. Ik zou toch wel willen begrijpen in hoeveel van de gevallen het daadwerkelijk tot een opschorting komt. Ik wil ook graag begrijpen wanneer we het hebben over omleiding. Vallen de F-35-onderdelen bijvoorbeeld, die het kabinet zelf niet meer naar Israël wil exporteren, maar die nu mogelijk nog wel via de VS gaan, dan ook in de categorie omleiding?

Minister **Sjoerdsma**:
Dat laatste deel is nu onder de rechter. We moeten denk ik afwachten wat de rechterlijke uitspraken zullen zijn. Uw eerste vraag over omleiding gaan we echt eventjes goed uitzoeken. Het enige wat mij bijstaat van de afgelopen twee jaar is dat in 2025 drie algemene vergunningen zijn ingetrokken en dat zijn algemene vergunningen richting Israël. Dat ziet niet op omleiding. Dat ziet op het feit dat het beleid anders wordt gewogen. Dat heeft uw Kamer natuurlijk beter meegemaakt dan ik, want ik was toen nog niet in deze positie. Maar op de omleidingen van de afgelopen tien jaar komen we zo spoedig mogelijk terug.

De **voorzitter**:
Dat was het volgens mij voor mevrouw Kröger.

Voorzitter: Kröger

De **voorzitter**:
Ja, inderdaad. Zijn er nog interrupties op dit punt? Nee? Dan gaan we door naar het onvolprezen blok overig.

Minister **Sjoerdsma**:
Ik heb een vraag van mevrouw Dobbe. Zij vroeg mij naar de wapens van het bedrijf AIA. Ik moet wel zeggen dat dit ook een beetje een Defensieonderwerp is. Laat ik vooropstellen dat Defensie geen contract heeft voor de betreffende wapens met AIA.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Het kabinet heeft net als mevrouw Dobbe kennisgenomen van deze overeenkomst die tussen twee bedrijven is gesloten. In algemene zin geldt dat door het kabinet van bedrijven wordt verwacht dat zij verantwoordelijkheid nemen voor de OESO-richtlijnen, maatschappelijk verantwoord ondernemen en de VN Guiding Principles on Business and Human Rights. Als het zou leiden tot eventuele export, dan zijn uiteraard dezelfde voorwaarden van toepassing die voor elk ander bedrijf gelden.

Mevrouw Dobbe had ook nog een vraag over de F-35-onderdelen. Daarvoor geldt, zoals mevrouw Dobbe weet, dat vanuit Nederland geen F-35-onderdelen naar Israël worden geleverd en dat er nog een zaak onder de rechter is. De uitkomst van die rechterlijke zaak zullen we afwachten.

De **voorzitter**:
Dat leidt tot een interruptie van de heer De Roon.

De heer **De Roon** (PVV):
Er is nog een zaak onder de rechter. Dat triggert mij even. Ik heb geprobeerd te achterhalen wat de stand van de behandeling van die zaak is, maar dat is mij niet duidelijk geworden. Het enige wat ik heb gelezen is dat — ik dacht — Oxfam aangaf dat er op 10 juli een zaak gaat dienen bij een rechter. Daar kan ik niks van terugvinden, ook niet in de informatie van de gerechten. Dus misschien kan er iets meer gezegd worden over wat nu de stand van de zaak is.

Minister **Sjoerdsma**:
Dat kan ik doen zonder in de inhoud te treden. Wat ik kan zeggen is dat de huidige stand is dat waarschijnlijk begin januari de mondelinge behandeling van deze zaak zal plaatsvinden, maar data kunnen veranderen natuurlijk.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Over het Nederlandse wapenbedrijf AIA. Ik snap dat het een beetje op het raakvlak ligt en niet alleen maar sec wapenexport is, maar het is wat mij betreft wel een grijs gebied en daarom heb ik het hier ook opgebracht. Ik voel zelf in ieder geval groot ongemak. Wij hebben met elkaar heel veel discussies en debatten gehad over het beperken van wapenexport richting Israël, over de genocide die naar nu plaatsvindt en over wat het kabinet daarvan vindt. En dan heb je dus een bedrijf in Nederland dat vanuit een Israëlisch bedrijf technologie inkoopt om hier zelf Israëlische wapens te produceren.

Dat zijn wapens en technologie die zijn ontwikkeld vanuit mensenrechtenschendingen. Daar worden wapens mee gemaakt die vervolgens weer worden geëxporteerd. Die technologie is gemaakt omdat die is getest op Palestijnen. Ik vind dat amoreel. Ik vraag me af wat deze minister daarvan vindt. Ik ga het ook aan de minister van Defensie vragen. Maar het is toch wel heel makkelijk dat een bedrijf zegt "ik ga me niet bezighouden met politiek" en dat dit in Nederland zomaar gebeurt? Dat staat toch haaks op alles wat wij op allerlei andere manieren proberen te beperken?

Minister **Sjoerdsma**:
Het voornemen van mevrouw Dobbe om het ook aan de minister van Defensie te vragen, is denk ik verstandig omdat het inderdaad meer op dat terrein ligt. Maar ik wil wel herhalen dat Defensie geen contract heeft voor de betreffende wapens met AIA. Het is wel van belang om helder te schetsen dat die relatie er niet is. Het is misschien ook

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

van belang om te schetsen dat het in algemene zin een kabinetsvoornemen is om de afhankelijkheden, zeker als het gaat om afhankelijkheden van wapensystemen, waar het niet-NAVO-landen en niet-EU-landen betreft, terug te brengen. De algemene lijn is hier zeer helder. De lijn is hier ook dat er met betrekking tot deze wapens geen contract is tussen het ministerie van Defensie en dit bedrijf. Andere vragen kunnen, denk ik, het best aan die andere kant worden geadresseerd.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Maar dan hoor ik toch wel graag wat duidelijker bij wie ik moet zijn in het kabinet. Als deze minister dit nu al zegt, vermoed ik dat de minister van Defensie gaat zeggen: we hebben er geen contract mee. Dus dan gaat zij er ook niet over. Dus met wie kunnen we over deze specifieke casus in debat?

Een andere vraag die ik nog had, ging over de Transfer Directive van de Defensieomnibus. Die geeft straks meer mogelijkheden tot meer algemene vergunningen. Dat betekent dat er minder of geen aparte exportvergunningen meer nodig zullen zijn en dat er dus minder exportcontrole is. Ik zou aan deze minister willen vragen hoe het daarmee staat. Hoe wordt het beleid in Nederland uitgerold? Hoe verhoudt zich dat tot het Verdrag van Aken? Worden wij niet ingehaald door de Transfer Directive? Wanneer mogen wij daar als Kamer nog wat van vinden? Ik heb het gevoel dat dit zo meteen onze kant op komt en dat we dan allemaal een beetje overvallen zijn, het niet zo goed weten en daar het debat niet over hebben gevoerd. Dus kan de minister daar wat meer over zeggen? Wanneer komt dat onze kant op en wat is daar de staat van?

Minister **Sjoerdsma**:
Misschien allereerst nog heel even over de verzuchting van mevrouw Dobbe: bij wie dan? Kijk, er is geen wettelijke basis, geen wettelijk contract met dit bedrijf over deze zaken. Ik snap de verzuchting, maar dat maakt het natuurlijk iets ingewikkelder. Er kan een oordeel over zijn, maar dat is dan meer een moreel of menselijk oordeel, geen kabinetsstandpunt. Daarvoor verwijs ik u toch gewoon echt naar het ministerie van Defensie, mevrouw Dobbe. Dit is echt onderdeel van defensiebeleid en van de omgang met de defensie-industrie. Het valt binnen de algemene intentie om zo weinig mogelijk afhankelijk te zijn van landen en producenten buiten NAVO en Europees gebied.

Op de Transfers Directive wil ik, met uw welnemen, in de tweede termijn even terugkomen. Ik snap de vraag, maar ik wil hem graag goed beantwoorden.

De **voorzitter**:
Zijn er nog andere vragen? Nee, zie ik. Was de minister klaar met het blok?

Minister **Sjoerdsma**:
Ik ben aan het einde van mijn beantwoording gekomen.

De **voorzitter**:
Dan kijk ik naar de minister van Buitenlandse Zaken.

Minister **Berendsen**:
Dank, voorzitter. De vragen die ik behandel, zijn gericht op hoe we door de lens van de wapenexportcriteria naar specifieke landen kijken. Minister Sjoerdsma heeft net al de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

mate van zorgvuldigheid die betracht wordt aangegeven, evenals de wijze waarop de acht criteria van het gemeenschappelijke EU-standpunt een rol spelen. Met name mevrouw Dobbe wees op een aantal landen.

Ik vind het heel belangrijk om vooraf te melden dat de criteria niet alleen iets zeggen over de algemene situatie in een land. De criteria toetsen ook op de aard van goederen. Er wordt per individuele aanvraag gekeken naar de aard van de goederen, naar het eindgebruik en naar de situatie in het land van eindbestemming. Dat betekent dat we iets zouden kunnen vinden van de situatie in het land van eindbestemming, maar dat een product goedgekeurd kan worden als wat voor product het is of waarvoor het gebruik wordt, daar geen duidelijk risico vormt. Dat geldt dus voor alle vergunningaanvragen die we krijgen.

Ik geef één voorbeeld. Mevrouw Dobbe zei dat de Kamer zich volledig bewust is van wat de criteria zijn. Dat weet ik. Daar hoeven we dus niet al te diep op in te gaan. Ik noem echter een voorbeeld. Om te komen tot een negatieve toets van criterium 2, dat ziet op het risico van ernstige schendingen van mensenrechten of van humanitair oorlogsrecht, is het vereist dat er een duidelijk risico bestaat dat de uit te voeren goederen gebruikt worden bij het begaan van dergelijke schendingen. Algemene zorgen over mensenrechten betekenen niet automatisch een afwijzing van een vergunningaanvraag. De relatie tussen de uitvoergoederen, de eindgebruiker en de zorger is cruciaal voor het vormen van een duidelijk risico.

Dat zeg ik in algemene zin, maar het geldt natuurlijk voor alle landen die mevrouw Dobbe heeft genoemd. We hebben zorgen over specifieke landen. Dat gaat zowel over landen zelf als over hoe landen zich opstellen in de bredere regio. Daar voeren mevrouw Dobbe en ik in de context van de buitenlandcommissie ook regelmatig het debat over. Die zorgen adresseren we ook richting verschillende landen. Dat gaat niet specifiek via de wapenexport, maar vindt plaats in de bredere relatie die we met landen hebben en in de gremia die we met die landen hebben.

Ik zal even specifiek ingaan op de VAE. Er bestaan zorgen over de interne mensenrechtensituatie in de VAE. De VAE zijn in het verleden ook betrokken geweest bij verschillende regionale conflicten, waaronder in Sudan en Jemen. Daarbij bestaan er zorgen over risico's op schendingen van mensenrechten of het humanitair oorlogsrecht. Ook daar geldt echter dat die algemene zorgen niet automatisch afwijzing voor een vergunningaanvraag betekenen. Dat betekent het alleen als er een duidelijk risico is op de producten die voorliggen bij de individuele aanvraag. Ik noem bijvoorbeeld regionale stabiliteit. Dat is criterium 4. Hoewel bij een eventuele escalatie van een regionaal conflict rond Sudan of Jemen de rol van de VAE niet is uitgesloten, wordt de kans beperkt geacht gezien de huidige opstelling van de VAE. De VAE heeft ook een legitieme veiligheidsbehoefte. Daar heeft minister Sjoerdsma net ook naar verwezen. We zien natuurlijk wat de situatie daar is. Er is reden voor de VAE om een aantal dingen aan te schaffen: om zichzelf te kunnen verdedigen in de instabiele situatie die daar op dit moment plaatsvindt.

Laten we specifiek kijken naar criterium 7, omleiding. Dat heeft natuurlijk ook de aandacht van de Kamer als het gaat om de VAE. Wij hebben specifiek aandacht voor de omleiding naar Sudan. Als er een duidelijke risico is op omleiding wordt de vergunningsaanvraag dus ook afgewezen. Voor zover bekend zijn er geen Nederlandse

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

goederen gevonden. Verder hebben we hier binnen de EU ook regelmatig gesprekken over. Maar dit is dus het uitgangspunt. We kunnen dus, en dat doen we ook, regelmatig samen een discussie voeren over de situatie in al die verschillende landen, maar het allerbelangrijkste voor het exportbeleid is dus dat het gaat om het specifieke product en het risico dat dit product vormt binnen de zorgen die we in algemene zin hebben.

Mevrouw Kröger vroeg naar die "nee, mits", het "presumption of denial"-beleid. Dat zorgde in de praktijk voor de ongewenste situatie dat Nederland ook niet tegemoet kon komen aan de legitieme veiligheidsbehoefte van de Verenigde Arabische Emiraten. Zeker de afgelopen maanden is dat natuurlijk heel duidelijk geworden. Aanvragen moesten namelijk afgewezen worden op basis van de theoretische kans op inzet in Syrië en Jemen, terwijl uit de toets op al die Europese criteria geen zorgpunten naar voren kwamen die het afwijzen van een vergunning rechtvaardigden. Dit "presumption of denial"-beleid is verder ook niet noodzakelijk om te voorkomen dat strategische Nederlandse goederen ongewenst worden ingezet. Daarnaast is in onze bredere relatie met de Verenigde Arabische Emiraten, bijvoorbeeld de justitiële samenwerking op het gebied van handel, het "presumption of denial"-beleid wel heel restrictief, omdat we gewoon ook instrumenten hebben om op een goede manier te oordelen over de uitvoer van goederen.

Voorzitter, ik heb nog twee kleine dingen. Wellicht kan ik die nu eerst behandelen. Maar het dat is natuurlijk aan u, voorzitter.

De **voorzitter**:
Zullen we maar gewoon de hele beantwoording doen?

Minister **Berendsen**:
Ik had niet zoveel, voorzitter. Het ligt natuurlijk niet aan de intelligente vragen van de Kamer, maar met name aan de uitvoerige beantwoording door minister Sjoerdsma. Ik wil bovendien ook geen dingen dubbel doen.

Er is een vraag gesteld over de blik op gendergerelateerd geweld en het risico daarop in conflictsituaties. Wat doen we nou om te voorkomen dat de export van wapens daar eventueel aan bijdraagt? Die eventuele risico's op gendergerelateerd geweld als gevolg van de mogelijke export van militaire goederen maken onderdeel uit van de zorgvuldige toets aan de Europese wapenexportcriteria die het kabinet uitvoert. Bij de herziening vorig jaar van het gemeenschappelijke EU-standpunt inzake de wapenexportcontrole heeft het kabinet met succes ingezet op het expliciet opnemen in de toetsingscriteria van de mogelijke gevolgen van wapenexport voor genderspecifiek geweld of ernstige geweldsdaden tegen vrouwen en kinderen. Dus hier wordt ook extra aandacht aan besteed.

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat Oekraïne dezelfde criteria als de EU hanteert als het gaat om wapenexport? Het wapenexportbeleid is een nationale bevoegdheid van landen. Het is ook sterk afhankelijk van de nationale context. Nederland stimuleert en steunt via de EU Oekraïne om een zorgvuldig en transparant exportcontrolebeleid te voeren. Daarbij vormen de acht criteria, die we allemaal kennen, het referentiekader. Het maakt natuurlijk verder ook onderdeel uit van het Oekraïense EU-toetredingsperspectief om te voldoen aan deze voorwaarden en de noodzaak, zoals we dat noemen, om zich gelijk aan te passen aan het EU-acquit. Daar maakt het onderdeel

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

van uit en dat betekent dat Oekraïne op dit gebied stap voor stap gaat naar wat wij gezamenlijk binnen de EU doen.

Dat was van mijn kant de beantwoording.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Dank u wel voor de beantwoording van de vragen over de specifieke casus van de Verenigde Arabische Emiraten. Daar zit inderdaad een van onze grote zorgen. Ik snap ook dat een legitieme veiligheidsbehoefte kan leiden tot een bepaalde afweging over bepaalde wapenonderdelen. Alleen, dat betekent niet automatisch dat het daarvoor wordt gebruikt. Mijn probleem hier zit 'm er een beetje in ... Als ik echt comfort wil hebben, dan ... De minister van BHO heeft een paar gezegd: ik geef u geen informatie, maar ik hoop dat dat comfort biedt. Ja, nog niet helemaal, want ik wil er graag ook zelf grip op krijgen. Dat zit 'm erin dat de Emiraten niet toegeven dat ze die wapens naar de RSF in Sudan sturen. Ze ontkennen bijvoorbeeld ook de bevindingen van de fact-finding mission en de andere rapporten die daarover zijn verschenen. Dus dan vraag ik me af: hoe vinden die gesprekken dan plaats? Dan ga je naar de Emiraten en de Emiraten zeggen: "We hebben een legitieme veiligheidsbehoefte en we gaan deze wapens écht inzetten voor die legitieme veiligheidsbehoefte. Nee, we gaan het niet naar Sudan sturen." En vervolgens blijkt uit al die rapporten dat ze zich niet houden aan die afspraken. Hoe kunnen we dan nog zonder risico wapens en wapenonderdelen richting de Emiraten sturen? Dat is echt een oprechte vraag. Ik snap dat niet en ik zou er wel echt graag grip op willen hebben.

Minister **Berendsen**:
Voorzitter. Minister Sjoerdsma heeft net de zorgvuldigheid van het proces beschreven. Daarmee heeft hij ook aangegeven dat een onderdeel van dat proces is dat wij op basis van onze informatie, onze inzichten, onze kennis een afweging maken op die criteria. Een dialoog met het specifieke bedrijf en een dialoog met het land zijn daar in die zin geen onderdeel van. Als wij concluderen op basis van onze criteria dat wij een risico zien, wordt die exportvergunning niet verleend. Dus in die zin heeft of een specifiek land erkent of ontkent dat het bepaalde zaken op een bepaalde manier inzet … Als wij een duidelijk risico zien — dat is onderdeel van ons afwegingskader — zal de beoordeling negatief zijn. Daarbij geldt dat op het moment dat wij informatie ontvangen over dat dat wel gebeurt, daar ook op gehandeld zal worden.

Op basis van de informatie die wij nu hebben, zien wij niet dat producten uit Nederland die kant op zijn gegaan. Ja, wel naar de VAE, maar niet naar Sudan. Dat betekent dat op basis van de informatie die wij hebben, het afwegingskader zorgvuldig genoeg is. Als er aanvullende informatie komt waaruit blijkt dat we daar op een andere manier naar moeten kijken, dan zullen we dat doen.

De **voorzitter**:
Zijn er nog andere vragen, interrupties? Nee? Dan draag ik het voorzitterschap weer even over aan de heer Bamenga, zodat ik ook nog een interruptie kan doen.

Voorzitter: Bamenga

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik geef het woord aan mevrouw Kröger.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Dank, voorzitter. Het probleem met dit antwoord is natuurlijk dat het woord "risico" nu zo gedefinieerd wordt dat er pas achteraf, pas als het wordt aangetroffen, gehandeld wordt. Op het moment dat de fact finding mission van de VN zo duidelijk is over de wapenleveranties vanuit de VAE naar Sudan, de gigantische impact die dat heeft op het conflict, zouden wij toch uiter-, uiter-, uitermate terughoudend moeten zijn met wapenleveranties die kant op. Waar in die risicoafweging valt het kwartje dan voor dit ministerie de kant op ten faveure van de VAE?

Minister **Berendsen**:
Het korte antwoord is dat de aard van het goed dat geëxporteerd wordt daar een cruciale rol in speelt. Dat betekent: wat voor product wordt er geëxporteerd naar de VAE? In de zorgvuldigheid die we hebben in de toetsing op de criteria, kijken we heel nauwkeurig naar de situatie. Maar nogmaals, het is niet alleen de situatie. Het gaat om wat voor product er wordt geëxporteerd en waar het voor gebruikt kan worden, het eindgebruik. Dat is onderdeel van de afweging. Dat doen we vooraf op basis van alle beschikbare kennis en op het moment dat kennis zich ontwikkelt, zullen we die ook toepassen. Maar nogmaals, wij hebben geen informatie dat geëxporteerde goederen uit Nederland in Sudan zijn gebruikt.

De **voorzitter**:
Mevrouw Kröger?

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Ik zit aan mijn zes interrupties.

Voorzitter: Kröger

De **voorzitter**:
Een aantal leden zit nog niet aan de zes interrupties, maar ik zie geen vervolgvragen. Ik kijk nog even. Minister, bent u klaar met de beantwoording? Ja? Dan gaan we volgens mij over naar de tweede termijn. Ik geef graag mevrouw Dobbe het woord voor haar tweede termijn.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Dank u wel. Dank ook voor de beantwoording en dit debat. Als het gaat om het harmoniseren van ons exportbeleid met andere landen, ook wel genoemd het Verdrag van Aken, zie ik toch de erkenning dat dezelfde criteria leiden tot andere uitkomsten tussen landen hier niet terug bij deze ministers. Dat vind ik wel zorgelijk. Ik vind het ook problematisch, omdat wij in de rondetafel wel hebben gehoord dat dat verschil er daadwerkelijk is. En omdat wij het gewoon heel goed doen als land, kan dat verschil eigenlijk alleen maar betekenen dat er een risico is dat wij afschalen of dat er wordt afgeschaald. Dat wordt ook erkend door het ministerie van Buitenlandse Zaken in dat Woo-verzoek en ik hoor hier eigenlijk niet terug van deze ministers waarom dat niet zou kloppen. Behalve dan dat de criteria niet zullen worden veranderd, maar daar gaat de vraag natuurlijk niet over. Ik heb daar dus nog steeds zorgen over en ik zal ernaar blijven vragen. Graag daar een extra reflectie op van deze ministers. Ik zou toch graag een aparte brief willen verzoeken over die export van 4,3 miljard euro richting de Verenigde Staten. Dat doe ik omdat ik vind dat wij niet alleen maar één keer per jaar een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

controlerende taak hebben over wapenexport, tijdens dit debat op het moment dat dat rapport er is. Wij moeten daar ook tussentijds naar kunnen vragen, dus ik zou daar graag een aparte brief over willen. Ik ben dan natuurlijk voornamelijk geïnteresseerd in een garantie dat die wapens niet worden ingezet voor mensenrechtenschendingen of voor illegale oorlogen, zoals in Iran en de voorbeelden die ik net noemde. Ik hoor dat dus heel graag terug.

Ik krijg nog informatie over de Transfers Directive. Dat is heel fijn.

Mijn zorgen over de Verenigde Arabische Emiraten zijn nog niet helemaal weggenomen, omdat het heel zorgelijk is als een land niet eerlijk is in wat het doet en dat niet erkent en niet toegeeft en wij er wel wapenonderdelen naar exporteren.

Verder wil ik nog een tweeminutendebat aanvragen. Volgens mij ben ik over mijn tijd heen, of niet?

De **voorzitter**:
Ja. Dank u wel. Mevrouw Maes.

Mevrouw **Maes** (VVD):
Dank, voorzitter. En dank aan de ministers voor de beantwoording.

Ik heb eigenlijk nog maar één kleine vraag. Die gaat over het tracken van hoe het staat met een vergunning. Daar werden een paar vragen over gesteld. In de beantwoording van de minister van BHO over wat je als proces nou nog zou kunnen aanpassen, noemde hij dat niet specifiek, maar ik denk dat dat toch nog wel het overwegen waard is om dat wél mee te nemen, dus dat je op een of andere manier inzichtelijk maakt hoe het staat met een vergunning. Ik zag ook wat neegeschud, dus de telefoon is blijkbaar toch niet zo'n handig medium daarvoor, maar wellicht kan een ander systeem wel behulpzaam zijn.

De **voorzitter**:
De heer Lohman.

De heer **Lohman** (CDA):
Van mijn zijde wil ik de ministers bedanken voor het debat en de beantwoording. Het is duidelijk dat de afwegingen zorgvuldig gemaakt worden op dit dossier.

Ik wil mijn tweede termijn benutten om nog een actuele vraag te stellen. Gisteren kwam in het nieuws dat bij de aanval op de Krim wapens zijn gebruikt van het Nederlandse bedrijf Destinus. Hier heeft het bedrijf ook over gecommuniceerd op LinkedIn. Ik zie nu op X dat de Russische ambassade daarop reageert. Zou de minister van Buitenlandse Zaken daar een reactie op kunnen geven?

De **voorzitter**:
De heer Bamenga.

De heer **Bamenga** (D66):
Dank u wel, voorzitter. Dank u wel aan de ministers voor de antwoorden op de vragen. Ik denk dat dit een belangrijk onderwerp is om blijvend met elkaar van gedachten over te

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

wisselen. Ik denk dat het belangrijk is om in de defensie-industrie de samenwerking op Europees niveau meer en meer gaan versterken, dat het belangrijk is dat wij dat vanuit Europa verder gaan brengen in plaats van dat we afhankelijk van zijn wapens elders. Daar ligt in ieder geval voor ons als D66 een belangrijke prioriteit. Ik ben verder ook benieuwd nar de antwoorden op de vragen die mijn collega's zojuist hebben gesteld.

Dank u wel voor nu.

De **voorzitter**:
Ik neem gewoon het woord voor mijn tweede termijn, als woordvoerder van PRO.

Dank voor de uitgebreide beantwoording. Ik moet zeggen dat mijn zorgen niet geheel weg zijn genomen. Ik vind het lastig dat … Er zit eigenlijk controle aan de voorkant, maar wat op het moment dat wij informatie krijgen dat er wel degelijk iets mis is? Dan wil ik toch grip hebben op hoe er snel ingegrepen wordt, vergunningen ingetrokken worden en er druk gezet wordt.

Ik heb Kamervragen gesteld over de situatie in West-Papoea, de mensenrechtenschendingen daar. Daar had ik net ook een vraag over gesteld. Misschien kan de minister van Buitenlandse Zaken het daar nog specifiek over hebben, over het feit dat de Indonesische marine daar juist eigenlijk in hele korte tijd aan het opschalen is. Dus hoe erg houden wij er dan grip op dat onze export van goederen naar de Indonesische marine niet bijdraagt aan die mensenrechtenschendingen?

Met betrekking tot de situatie in de Verenigde Arabische Emiraten: met alles wat er speelt en de overduidelijke bewijslast over de doorvoer van wapens ben ik eigenlijk verbaasd dat wij dat nee-tenzijprincipe daar niet bij hanteren. Ik wil toch nogmaals aan de minister vragen wat het zou betekenen als we dat wel zouden doen. Zou ons dat niet veel meer grip geven en ook veel meer recht doen aan de urgentie die de VN met die fact-finding mission heeft uitgestraald?

Dank u wel.

Hoeveel tijd wilt u voor u kunt beginnen met de beantwoording?

Minister **Sjoerdsma**:
Voorzitter. Wij zouden graag tien minuten willen schorsen.

De **voorzitter**:
Dat mag. Dan gaan we om 13.05 uur weer verder. Dank u wel.

De vergadering wordt van 12.55 uur tot 13.03 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering voor de beantwoording in tweede termijn. Aan wie mag ik als eerste het woord geven? Minister Sjoerdsma, aan u het woord.

Minister **Sjoerdsma**:
Dank, voorzitter. Dank aan de leden voor de voor de vragen in de tweede termijn. Er was ook nog een enkele vraag van een enkel lid uit de eerste termijn blijven liggen. Die

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

beantwoord ik ook graag. Die gaat over het EU-Transfers Directive. Het is goed om te weten — dat veronderstel ik als bekend — dat die sinds 2009 in werking is en dat het vooral gaat over het meer gebruiken van algemene vergunningen, maar dat die algemene vergunningen nog steeds getoetst worden aan de criteria. Wat hier voorligt, betreft een kleine verruiming voor transfers binnen de Europese Unie van defensiematerieel, maar dat ligt dan wel weer binnen het terrein van Defensie. Dus als u daar nader over wilt spreken — het voelt een beetje flauw — is de commissie voor Defensie daar toch de beste commissie voor.

Mevrouw Dobbe was nog niet helemaal tevreden over de reflectie over wat het Verdrag van Aken nou precies betekent voor de controle die we hebben. Ik weet ook niet of wat ik nu ga zeggen haar wel tevreden gaat stellen, want dat is in grote lijnen wat ik ook in de eerste termijn heb gezegd. Dat is dat iedereen bij dat Verdrag van Aken gehouden is aan hetzelfde toetsingskader en dat we er eigenlijk twee zaken bij krijgen. Een is dat wij in algemene zin met elkaar kunnen praten over hoe we naar deze zaken kijken, dus een gesprek vooraf in plaats van alleen achteraf.

Twee is dat wij in tegenstelling tot de algemene situatie zoals we die nu kennen in Europese Unie, waarin we elkaar enkel notificeren over een afwijzing, ook de gelegenheid hebben voor een noodremprocedure. Daarvan heb ik gezegd dat je die uiteraard slechts bij uiterste noodzaak zou willen inzetten, maar het geeft wel, zowel in de dialoog als in de invloed die je hebt, ruimte om zaken meer naar ons inzicht vorm te geven. Dat is uiteraard ook geven en nemen. Het kan ook zijn dat andere landen daar anders tegenaan kijken. Vandaar ook dat de samenstelling van het Verdrag van Aken zo interessant is. Het betreft echt de landen met de grootste defensie-industrie: Frankrijk, Duitsland en Spanje. En dus hopelijk ook snel Nederland, maar dat komt nog naar uw Kamer.

Mevrouw Maes kwam nog terug op het belang dat bedrijven — dat hebben ook andere leden in de eerste termijn aangeraakt — weten waar het nu staat. Ik heb het nog een keer gecheckt: bij de Douane en bij de medewerkers van Buitenlandse Zaken wordt de telefoon — 24/7 is misschien wat ruig — echt opgenomen als er wordt gebeld. Als mensen willen weten waar het staat, dan wordt dat gedeeld.

Mevrouw Kröger vroeg nog naar de ingetrokken vergunningen van de afgelopen tien jaar. Die zullen we in het eerstkomende verslag van de RBZ meenemen. Dat willen we even zorgvuldig uitzoeken om ervoor te zorgen dat die informatie correct is. Ik denk dat het goede nieuws is dat, als ik zo eens kijk naar waar de collega's mee kwamen, er niet meteen een-twee-drie gevallen opkwamen. Dat betekent dat die toetsing vooraf nogal effectief is. Er zullen echt wel gevallen zijn geweest de afgelopen tien jaar. Die gaan we even in kaart brengen en dat komt tot u in het verslag van de RBZ.

Voorzitter, dat waren de aan mij gestelde vragen.

De **voorzitter**:
Zeker, mevrouw Dobbe. U mag nog een vraag stellen.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Even voor de zekerheid over die Transfers Directive. De minister zegt dat het eigenlijk een kleine aanpassing is, maar het gaat toch ook over wapenexport, al is het maar in de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

context van Europa? Als we met algemene vergunningen gaan werken in plaats van met individuele vergunningen, zal dat toch ook gevolgen hebben? Dat betekent toch ook iets voor de wapenexportcontrole en dan moet ik toch juist bij deze minister zijn? Dan snap ik niet zo goed waarom hij mij verwijst naar de minister van Defensie.

Minister **Sjoerdsma**:
De richtlijn gaat over transfers van defensiematerieel binnen de Europese Unie. Het is ook onderdeel van de Defensieomnibus. Die is volgens mij al naar uw Kamer gegaan, maar dat zal ik heel even moeten nagaan. Dat is waar dit ligt. Als het gaat om materieel dat naar buiten de Europese Unie gaat, is dat inderdaad vergunningsplichtig en gelden de criteria zoals wij die met elkaar kennen.

De **voorzitter**:
Mevrouw Dobbe, u mag nog een vraag stellen.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Dan heb ik een korte vraag op dit punt. Hoe verhoudt dit zich dan tot het Verdrag van Aken? Dat is mij gewoon niet duidelijk. Het Verdrag van Aken beoogt namelijk iets dat daar heel erg op lijkt. Zou u ons daar op de een of andere manier duidelijkheid over kunnen verschaffen of ons over kunnen informeren?

Minister **Sjoerdsma**:
Ik ben uiteraard van harte bereid om dat ook in die parlementaire goedkeuringsprocedure nog nader uiteen te zetten, maar het is wel goed om even het onderscheid te maken. Het Verdrag van Aken ziet op export van materieel, complexe systemen of onderdelen van binnen de Europese Unie naar buiten de Europese Unie. Deze directive ziet op verplaatsing van materieel binnen de Europese Unie. Dat is dus een groot verschil, niet alleen voor wat er dan moet gebeuren qua wel of niet toetsen, maar ook voor het volgende. Binnen de Europese Unie wil je gewoon de transfer van defensiematerieel vergemakkelijken. Dat heeft niet een-op-een iets te maken met exportcontrole. Pas op het moment dat er wordt besloten dat een bepaald goed ook de Europese Unie gaat verlaten, komen die criteria om de hoek kijken. Ik zie dus geen grote overlap tussen de directive aan de ene kant en het Verdrag van Aken aan de andere kant.

De **voorzitter**:
Is de minister klaar met zijn onderdeel in de tweede termijn?

Minister **Sjoerdsma**:
Dit waren inderdaad de antwoorden op de aan mij gestelde vragen.

De **voorzitter**:
Dan kijk ik naar de minister van Buitenlandse Zaken.

Minister **Berendsen**:
Dank u wel, voorzitter. In antwoord op de vraag van de heer Lohman, zeg ik dat ik inderdaad kennis heb genomen van de informatie. Er zijn bij ons op dit moment geen verdere details bekend over de exacte rol van het Nederlandse bedrijf. Nederland ondersteunt Oekraïne met militair materieel, waar drones ook onderdeel van zijn. Die export wordt getoetst op de criteria die we zojuist uitgebreid samen in het debat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

besproken hebben. Als daar positieve toetsing op komt, kunnen die spullen naar Oekraïne. Het is vervolgens aan Oekraïne om deze spullen conform internationaal recht en humanitair oorlogsrecht in te zetten, maar uiteindelijk verdedigt het zichzelf natuurlijk tegen Russische agressie. Dan in relatie tot het bericht van de Russische ambassade: we weten dat Russische ambassades ingezet worden om het narratief van Rusland wereldwijd te verspreiden. Veel berichtgeving is gericht op het narratief en op ons uit elkaar spelen. Ik zou door die bril willen kijken naar de berichten van de Russische ambassade.

Dan was er een vraag van mevrouw Kröger over Indonesië. Wij hebben over de specifieke situatie onlangs Kamervragen beantwoord. Als er serieuze zorgen zijn over misbruik van producten die geëxporteerd zijn, dan kunnen die ingetrokken worden, maar in relatie tot de vergunningen die we hebben afgegeven, kom ik toch terug op wat ik steeds zeg: het gaat om de aard van het product en de eindgebruiker, en vervolgens om de vraag of er daarbij sprake is van eventuele mensenrechtenschendingen in West-Papoea. Dat is op dit moment niet aan de orde. Die onderwerpen zijn meegenomen in de toetsing en voor wat betreft deze vergunningen is het niet op die manier beoordeeld. Het is niet negatief beoordeeld; zo moet ik het zeggen.

Dan als laatste met betrekking tot mevrouw Kröger en het stukje debat dat wij gevoerd hebben over de "nee, mits", over het presumption of denialbeleid. Dan herhaal ik wat ik hiervoor aangegeven heb, namelijk dat het beleid dat wij nu voeren, betekent dat we alles wat een risico vormt, niet geëxporteerd wordt. Dat betekent dat wij met het huidige beleid al die risico's kunnen afdekken.

De **voorzitter**:
Mag ik het voorzitterschap overgeven en een vraag stellen?

Voorzitter: Bamenga

De **voorzitter**:
Jazeker. Ik geef nu het woord aan mevrouw Kröger.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Ik probeer de beantwoording even te snappen. Ik vroeg eigenlijk door op die schriftelijke vragen over de situatie in West-Papoea. Is er met de recente ontwikkelingen daar en de grootschalige inzet van de marine nog een keer naar die vergunning gekeken? Gaat het er in de beoordeling dan om dat dat onderdeel dat wij leveren daadwerkelijk niet bijdraagt aan wat daar gebeurt of gaat het erom dat die marine daar überhaupt niet kan functioneren zonder dat onderdeel? Dat zijn natuurlijk wel twee verschillende dingen. Ik probeer dus even te snappen hoe die beoordeling plaatsvindt. Ik denk dat uit alle vragen vanuit de Kamer toch vooral spreekt dat we meer informatie willen, zodat we dit beter kunnen controleren.

Minister **Berendsen**:
Wat betreft het laatste gedeelte van de vraag kan ik zeggen dat ik de wens van de Kamer snap, maar dat de minister van BHOS net ook al heeft aangegeven dat we daar steeds een balans in moeten vinden. In dit geval is het zo dat het risico op eventuele schending van mensenrechten bij de aard van de goederen en bij de eindgebruiker moet zitten. Dat is negatief getoetst. Op het moment dat die situatie zou veranderen, dan kan

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

daar op basis van de beschikbare informatie alsnog anders naar worden gekeken en dan zouden vergunningen ingetrokken kunnen worden. Op basis van de informatie die we nu hebben, is dat echter niet aan de orde.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
De situatie in West-Papoea en de inzet van de marine zijn in de afgelopen maanden wel significant veranderend. Mijn vraag is dus: heeft er een herbeoordeling plaatsgevonden?

Minister **Berendsen**:
Iedere verandering in de informatie over een situatie, waar dan ook in de wereld, die betrekking heeft op de vergunningen die we afgeven, wordt meegenomen. Ik heb op dit moment geen informatie of er daadwerkelijk een herbeoordeling heeft plaatsgevonden.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Kan ik die informatie dan nog krijgen?

Minister **Berendsen**:
Ik snap die vervolgvraag. Natuurlijk kan u die informatie krijgen.

Mevrouw **Kröger** (PRO):
Dan neem ik het voorzitterschap weer over.

Voorzitter: Kröger

De **voorzitter**:
Ik kijk even rond. Mevrouw Dobbe heeft nog een vraag.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Ik had nog een vraag gesteld. Ik had gevraagd of het kabinet, een van de ministers of allebei, een brief zou willen sturen over die 4,3 miljard euro aan export richting de Verenigde Staten. De systematiek is in principe dat dat volgend jaar in de rapportage komt; dat snap ik. Ik ga dit niet bij alle export vragen, maar dit gaat om een heel groot bedrag. Ik wil daar als Kamerlid dus graag nadere informatie over. Ik vraag mij dus af of die brief kan worden toegezegd.

Minister **Sjoerdsma**:
Ik snap de vraag, maar ik denk dat het kabinet graag wil vasthouden aan de werkwijze die met de Kamer is afgesproken. Dat is een werkwijze waarbij wij onverwijld rapporteren bij vergunningen boven het bij u bekende bedrag, waarbij we maandelijks overzichten sturen en waarbij we jaarlijks verantwoording afleggen over het gevoerde exportbeleid. Ik zou niet van deze werkwijze willen afwijken, zeker gezien het feit dat het hier om een NAVO-bondgenoot gaat en met het oog op de informatie die wij in dit debat al hebben kunnen geven.

De **voorzitter**:
Ik snap dat dit vervolgvragen oproept, maar we hebben ook nog een tweede termijn en mevrouw Dobbe heeft al een aantal interrupties gehad, dus … U wilt in een punt van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

orde een informatieverzoek doen? Die mogelijkheid geef ik, maar daarna gaan we afronden. We kunnen dit debat ook nog vervolgen met een tweeminutendebat.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Volgens mij kan ik als Kamerlid gewoon een informatieverzoek doen. Dat wil ik toch echt doen op dit punt. Ik heb liever gewoon een brief, want ik wil niet afwijken van de systematiek. Wij worden maandelijks geïnformeerd over allerlei export, maar wat hebben wij daaraan als we daar niet in uitzonderlijke gevallen, als de Kamer dat wenst, meer informatie over zouden kunnen krijgen? Ik zou dus toch via een informatieverzoek graag het volgende aan het kabinet willen vragen: wat wordt hier geëxporteerd? Wat is het materieel? Wat zijn de wapens? Wat zijn de wapenonderdelen? Waar wordt het voor gebruikt? Is er een mogelijkheid dat het wordt ingezet in de illegale oorlog in Iran of bij andere illegale activiteiten die niet hun oorsprong hebben in het internationaal recht? Dat verzoek wil ik dan officieel doen.

Minister **Sjoerdsma**:
Van dat verzoek nemen we uiteraard kennis. We zullen even wegen wat we daarmee zullen doen en ook wat we daarmee kunnen doen zonder afbreuk te doen aan de procedures zoals we die met de Kamer hebben afgesproken. Daarbij wil ik aantekenen dat het land van eindbestemming, de onderdelen en de clausule dat het geen JSF-onderdelen zijn reeds zijn gedeeld door dit kabinet. Daarmee zijn we al verder gegaan dan in de reguliere procedures gangbaar is, maar we zullen dit meenemen. Mocht dit leiden tot nadere informatie vanuit het kabinet naar de Kamer, dan zullen we dat meenemen in hetzelfde verslag waar ik net naar verwees, dus het verslag van de RBZ.

De **voorzitter**:
Goed. Dan hoop ik dat dat er is voor het tweeminutendebat, zeg ik in de geest van de Kamer en de informatievoorziening.

Volgens mij zijn we daarmee bij het eind van dit debat gekomen. Er zijn twee toezeggingen genoteerd en er is een tweeminutendebat aangevraagd door mevrouw Dobbe.

- De eerste toezegging is dat de minister van BHO in het eerstvolgende verslag van de RBZ terugkomt op hoe vaak in de afgelopen tien jaar een vergunning is afgewezen of opgeschort.
- De tweede toezegging is dat de Kamer wordt geïnformeerd over de vraag of er recent een herbeoordeling heeft plaatsgevonden in de vergunningverlening aan Indonesië.
- Eigenlijk is er nog een derde verzoek bij gekomen, namelijk dat de minister in het RBZ-verslag tegemoetkomt aan het informatieverzoek van mevrouw Dobbe ten aanzien van de wapenleverantie aan de Verenigde Staten, voor zover hij dat mogelijk acht.

Mevrouw **Dobbe** (SP):
Met de specifieke punten die ik zojuist daarbij heb genoemd.

De **voorzitter**:
De minister heeft aangegeven dat hij daarnaar kijkt.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Volgens mij zijn we daarmee aan het eind van dit debat gekomen. Dank voor de beantwoording. Dank aan de Kamerleden. Ik sluit deze vergadering.

Sluiting 13.19 uur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl